

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Kuluttajakasvatuksen kehittäminen – Opettajien käyttökokemuksia Ostopolku-opetusmateriaalista

Helsingin yliopisto
Kasvatustieteiden maisteriohjelma
Kotitalousopettajan opintosuunta
Pro gradu -tutkielma 30op
Kotitaloustiede
Joulukuu 2020
Marjo Leimio

Ohjaaja: Päivi Palojoki

Tiedekunta - Fakultet – Faculty Kasvatustieteellinen tiedekunta, Kasvatustieteiden maisteriohjelma		
Tekijä - Författare - Author Marjo Leimio		
Työn nimi - Arbetets titel Kuluttajakasvatuksen kehittäminen – Opettajien käyttökokemuksia Ostopolku-opetusmateriaalista		
Title Development of consumer education – Teachers' experiences of using <i>Ostopolku</i> - teaching material		
Oppiaine - Läroämne - Subject Kotitaloustiede		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma / Päivi Palojoki	Aika - Datum - Month and year Joulukuu 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 60 s + 7 liites.
Tiivistelmä - Referat - Abstract Oppi- ja opetusmateriaalien tarjonta muuttuu ja laajenee koko ajan. Tähän vaikuttaa myös digitaalisuuden tuleminen kouluihin, jota vahvasti viimeistään kevään 2020 poikkeusaika, kun perusopetus siirtyi etäopetukseen COVID-19 pandemian vuoksi. Opettajat ovat koko ajan valintojen edessä, kun pohtivat ja valitsevat käyttämiään opetusmenetelmiä. Tämä tutkimus on tehty yhteistyössä Kilpailu- ja kuluttajaviraston kanssa. Kilpailu- ja kuluttajavirasto tuottaa muun viranomaistoiminnan lisäksi oppi- ja opetusmateriaaleja. Yksi näistä on Ostopolku-opetusmateriaali, jonka tavoitteena on saada oppilaalle ymmärrys siitä, mitä kaikkea tuotteenostoprosessiin liittyy. Ostopolku-opetusmateriaali on kehitetty yhteistyössä opettajien kanssa. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on Ostopolku-opetusmateriaalista. Tarkoituksena on saada selville, miten opettajat käyttävät opetusmateriaalia, minkälaisia käyttökokemuksia heillä on ja miten he kehittäisivät sitä. Keräsin aineiston sähköisen kyselylomakkeen avulla, johon sain kymmenen vastaajaa. Tämän lisäksi haastattelin yhtä opettajaa, joka oli käyttänyt tutkimuksen kohteena olevaa opetusmateriaalia. Näiden lisäksi tein vielä asiantuntijahaastattelun opetusmateriaalin kehittäjän Taina Mäntylän kanssa. Mäntylän haastattelun tavoitteena oli syventää aineistoa ja arvioida millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia löytyy hänen haastattelustaan ja opettajien käyttökokemuksista. Keräämäni aineisto ohjasi analyysin tekoa, joten toteutin sisällönanalyysin aineistolähtöisesti. Tuloksista kävi ilmi, että opettajat ovat pääsääntöisesti tyytyväisiä Ostopolku-opetusmateriaaliin. Oppilaat olivat aktiivisesti mukana oppitunneilla ja materiaali sopi käytettäväksi sekä kotitalouden että yhteiskuntaopin tunneille, kun aiheen sisällössä oli huomioitu opetettava luokka-aste. Opetusmateriaalin kehittämiseen tuli myös ehdotuksia, sillä haasteita sen käytössä koettiin esimerkiksi ajan puutteessa suhteessa opetusmateriaalin laajuuteen. Opettajat toivoivat erilaisten videoiden ja pienempien tehtävien lisäämistä materiaaliin.		
Avainsanat - Nyckelord kuluttajakasvatus, opetusmateriaalin kehittäminen, käyttökokemus		
Keywords consumer education, development of teaching materials, user experience		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Educational Sciences		
Tekijä - Författare - Author Marjo Leimio		
Työn nimi - Arbetets titel Kuluttajakasvatuksen kehittäminen – Opettajien käyttökokemuksia Ostopolku-opetusmateriaalista		
Title Development of consumer education – Teachers' experiences of using <i>Ostopolku</i> - teaching material		
Oppiaine - Läroämne - Subject Home Economics Science		
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Master's Thesis / Päivi Palojoki	Aika - Datum - Month and year December 2020	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages 60 pp. + 7 appendices
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>The supply of teaching materials is constantly changing and expanding. This is also affected by the digitalization of schools and learning. Digitalization was emphasized even more in the spring 2020, when the primary education was shifted to distance learning due to the Covid-19 pandemic. Teachers are constantly required to consider and make decisions on the teaching methods they use. This study is conducted in collaboration with the Finnish Competition and Consumer Authority (FCCA). Among other things, the FCCA produces teaching materials. One of them is the <i>Ostopolku</i> [Consumption path]- teaching material, which aims to show the different parts of shopping process and how they are linked to each other. This material has been developed in collaboration with teachers. The aim of this research is to observe, what kind of user experiences teachers have from the teaching material. The purpose is to find out how teachers use the material, what kind of experiences they have as users of the material and how they would develop it.</p> <p>The data were collected using an electronic survey (n=10). In addition to the survey, I interviewed one teacher who had used the <i>Ostopolku</i> -teaching material in her teaching. Also, a specialist's interview was conducted with Taina Mäntylä from the FCCA, the developer of the teaching material. The aim of Mäntylä's interview was to deepen the material and evaluate what kind of similarities and differences can be found in her interview and teachers' user experiences. The collected material guided the analysis, the research was conducted with the data-driven qualitative content analysis.</p> <p>Teachers are generally satisfied with the <i>Ostopolku</i>- teaching material. Pupils were actively involved in the lessons and the material was found to be suitable for both home economics and social studies lessons when the grade to be taught was taken into consideration in the content. There were also development suggestions for the teaching material, while the material itself was found to be quite extensive compared to the planned duration of the lessons. Teachers also expressed their hopes for adding various videos and smaller assignments to the material.</p>		
Avainsanat - Nyckelord kuluttajakasvatus, opetusmateriaalin kehittäminen, käyttökokemus		
Keywords consumer education, development of teaching materials, user experience		
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsinki University Library – Helda / E-thesis (theses)		
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information		

Sisällys

1	JOHDANTO.....	1
2	KULUTTAJAKASVATUS PERUSOPETUKSESSA.....	3
	2.1 Kuluttajakasvatuksen lähtökohtia.....	3
	2.2 Nuoret kuluttajina.....	5
	2.3 Kuluttajakasvatus ja kestävä tulevaisuus.....	9
	2.4 Kuluttajakasvatus peruskoulun opetussuunnitelmassa.....	11
3	OPPI- JA OPETUSMATERIAALIEN KÄYTTÖ JA KEHITTÄMINEN.....	15
	3.1 Oppi- ja opetusmateriaalit opetuksessa.....	15
	3.2 Digitaaliset oppi- ja opetusmateriaalit.....	16
	3.3 Oppi- ja opetusmateriaalien kehittäminen.....	18
4	TUTKIMUSTEHTÄVÄ JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	21
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS.....	22
	5.1 Laadullinen tutkimus.....	22
	5.2 Ostopolku-opetusmateriaali tutkimuksen kohteena.....	23
	5.3 Tutkimuksen kohderyhmä.....	26
	5.4 Aineiston hankinta.....	28
	5.4.1 Aineiston hankinta kyselylomakkeella.....	28
	5.4.2 Aineiston hankinta haastattelemalla.....	32
	5.5 Aineiston analyysi.....	35
6	TUTKIMUSTULOKSET JA NIIDEN TULKINTAA.....	37
	6.1 Vastaajien taustatiedot.....	37
	6.2 Ostopolku-opetusmateriaalin hyödyntäminen opetuksessa.....	38
	6.3 Opettajien käyttökokemukset Ostopolku-opetusmateriaalista.....	40
	6.4 Opettajien kehittämisehdotukset opetusmateriaaliin.....	42
	6.5 Opetusmateriaalin kehittäjän haastattelun tulokset.....	45
	6.6 Tulosten yhteenveto.....	47
7	LUOTETTAVUUS.....	50
8	LOPUKSI.....	52
	8.1 Johtopäätökset.....	52
	8.2 Pohdinta.....	54
	LÄHTEET.....	56
	LIITTEET.....	61

1 Johdanto

Kotitalousopettajaopintojen aikana olen oppinut paljon siitä, miten monipuolisesti kotitaloustiedettä voi lähestyä. Toivon työskenteleväni tulevaisuudessa yläkoulun kotitalousopettajana ja lähdin suunnittelemaan tämän työn aihetta tämän mielesäni pitäen. Vuosiluokkien 7–9 kotitalousopetuksen keskeiset sisältöalueet ovat S1 Ruokaosaaminen ja kulttuuri, S2 Asuminen ja yhdessä eläminen sekä S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa (POPS, 2014, s. 439). Lähdin pohtimaan, mihin yläkoulun kotitalousopetuksen kolmesta sisältöalueesta tutkimukseni voisi keskittyä. Lopulta aihe muotoutui S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa -sisältöalueeseen.

Yläkoulua käyvät nuoret ovat iässä, jossa he alkavat tekemään itsenäisempiä kulutus päätöksiä ja kavereiden vaikutus näihin päätöksiin kasvaa. Nuorilla saattaa olla tapana hankkia melko helposti erilaisia tavaroita ja palveluita. He ovat myös tottuneita ostosten tekijöitä hyödyntäen internetiä ja tekemään ostoksia puhelimella. (Peura-Kapanen, 2012, s. 1.) Nuoret saavat kuluttajakasvatuksen opetusta peruskoulussa useassa eri oppiaineessa (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 26). Opetussuunnitelma ohjaa opettajien työskentelyä koulussa ja antaa suuntaa opetettaviin sisältöihin (Uusikylä & Atjonen, 2005, s. 50). Kuitenkin opetuksen järjestäjä vastaa paikallisen opetussuunnitelman teosta ja kehittämisestä. Opettajan tehtävä on valita yhteistyössä oppilaiden kanssa opetuksessa käytettävät työtavat. (POPS, 2014, s. 9, 31.) Kustantajien oppikirjat ovat olleet jo pitkään suosittu oppimateriaalia koulussa, joita opettajat käyttävät yhdessä opettajan oppaan ja muiden materiaalien kanssa (Opetushallitus, 2020a, s. 2). Erilaiset digitaaliset oppimateriaalit ovat nykyään nousseet suosituiksi materiaaleiksi perinteisten oppikirjojen rinnalle (Ilomäki, 2012, s. 7).

Kotitaloustieteessä yhtenä kiinnostuksen kohteena on kuluttajana toimiminen, sillä kuluttaminen ja talouden hallinta on yksi osa arkea (Jarva, 2009, s. 7). Rutiinit ovat Tuomi-Gröhnin (2009) mukaan prosesseja, jotka ovat muodostuneet niin automaattisiksi, että ne eivät vaadi enää suurta ajattelua tai suunnittelua, jolloin energiaa jää muuhun. Myös kuluttaja-asioihin voidaan ajatella pätevän se, että

riittävän monta toistoa saa toimintojen ja tekojen muuttuvan rutiineiksi. Rutiinit ovat arjen sujumisen kannalta tärkeitä ja ne vaikuttavat ihmisten tapaan toimia. Arjen hallinta vaatii rutiinien lisäksi monenlaisia muitakin taitoja, joita ovat esimerkiksi tiedolliset, sosiaaliset, emotionaaliset ja käytännön taidot. (Tuomi-Gröhn, 2009, s. 14–15, 147.)

Tämä työ on tehty yhteistyössä Kilpailu- ja kuluttajaviraston (KKV) kanssa. KKV pyrkii turvaamaan markkinoiden toimivuutta ja sen toiminta ulottuu kilpailuvalvontaan ja kuluttajansuojaan (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020a). KKV tuottaa myös muun muassa oppi- ja opetusmateriaalia kuluttajakasvatukseen. Yksi heidän kehittämä opetusmateriaali on Ostopolku-opetusmateriaali, jonka tavoitteena on opettaa oppilaille kokonaisvaltaista kuvaa ostamisesta. Opetusmateriaali on digitaalisessa muodossa kaikille tarjolla KKV:n internet-sivuilla ja sen käyttö on sovellettavissa eri-ikäisille oppijoille. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.) Tämän opetusmateriaalin kehittämiseen on osallistunut myös kouluissa työskentelevät opettajat. Kotitalouden ja yhteiskuntaopin opettajia osallistui Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen, johon kuului yhtenä koulutuksen osana Ostopolku-opetusmateriaali. Opettajilta kerättiin kommentteja opetusmateriaalista ja näitä hyödynnettiin opetusmateriaalin jatkokehittämisessä. (Mäntylä, 2020).

Tämän tutkimuksen aihe nousi esiin yhteistyöpalaverissa helmikuussa 2020, jolloin tapasimme KKV:ssa työskentelevän johtavan asiantuntijan, Taina Mäntylän kanssa. Ostopolku-opetusmateriaalien kehittäminen jatkuu edelleen ja siitä nousi myös tämän opinnäytetyön aihe. Tämän tutkimuksen tavoitteena oli selvittää Ostopolku-opetusmateriaalia käyttäneiden opettajien käyttökokemuksia ja löytää näiden käyttökokemusten kautta opetusmateriaaliin mahdollisia kehittämiss ehdotuksia.

2 Kuluttajakasvatus perusopetuksessa

Nuoret tekevät itsenäisesti kulutuspäätöksiä (Peura-Kapanen, 2012, s. 2) ja he saavat peruskoulussa opetusta kuluttajakasvatuksen aiheista useissa eri oppiaineissa (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 26). Tässä luvussa käsittelen nuorten toimimista kuluttajina, kuluttajakasvatusta ja sen ilmenemistä perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelmista nostan kotitalouden ja yhteiskuntaopin oppiaineet, sillä ne ovat tutkimukseni kannalta oleelliset oppiaineet.

2.1 Kuluttajakasvatuksen lähtökohtia

Kortesalmen ja Aution (2019, s. 589) artikkelissa kerrotaan talouskasvatuksen olevan kuluttajakasvatuksen lähikäsite. Kuluttajakasvatuksen lähtökohdat katsotaan kuuluvan kotitaloustieteeseen, jossa sitä painotti kulutustutkija Hazel Kyrk 1900-luvun alussa. Kortesalmen ja Aution mukaan Kyrkin (1933) mielestä kuluttajakasvatus sopi molemmille sukupuolille 1900-luvun alkupuolella, ajassa, jolloin kotitaloustieteen perustajana tunnettu Ellen Richardsin oli mieltänyt kotitaloustieteen tyttöjen ja naisten alaksi. Kyrkin ajatukset olivat jatkoa John Deweyn ajatuksiin siitä, että kuluttajat pystyvät tekemään arvioita omista valinnoistaan. Deweyn mukaan ihmiset käyttäytyvät rutiinien ohjaamina. Kyrkin mielestä pragmatismissa reflektoidaan taloudellisia arvoja. Tämän lisäksi kuluttaja omaksuu vallitsevat kulutusmallit. (Kortesalmi & Autio, 2019, s. 589–590.)

Nuoren määritelmä riippuu siitä, miten asiaa lähestytään. Nuorisolain mukaan alle 29-vuotias on nuori (Finlex, 2016). Erilaiset tutkimukset käsittelevät tutkimuksissaan nuoria hieman eri ikähaitarilla. Esimerkiksi nuorisobarometrin tuottamissa tutkimuksissa nuorilla tarkoitetaan 15–29-vuotiaita. Rekisteripohjaisissa aineistoissa on myös eroavaisuuksia. Siinä, missä nuorisotyöttömillä tarkoitetaan 15–24-vuotiaita, niin toimeentuloa saavilla nuorilla tarkoitetaan 18–24-vuotiaita. (Kuussaari, Pietikäinen & Puhakka, 2010, s. 16–17.) Väestöliiton nuorille suunnatut sivut ovat tarkoitettu 13–19-vuotiaille, eli yläkouluiästä alkaen (Väestöliitto, 2020). Tämän tutkimuksen kohteena oleva opetusmateriaali on tehty ikäkauden

mukaiseen opetukseen (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b) ja katson yläkouluikäisten kuuluvan myös nuorten ikäluokkaan.

Suomalainen sanastopalvelu Finto (2020) määrittelee kuluttajakasvatuksen kuuluvan kasvatukseen ja taloustiede ryhmiin. Kuluttajakasvatukseen yläkäsite sanastopalvelun mukaan on kasvatukseen ja alakäsite talouskasvatukseen. Englanninkielinen termi on *consumer education*. (Finto, 2020.)

Kilpailu- ja kuluttajaviraston (2019a) käsitykset kuluttajakasvatuksesta pohjautuvat kansainvälisiin linjauksiin, joita on laadittu Pohjoismaisen ministerineuvoston alaisuudessa 1990-luvulta lähtien. Näiden linjausten laadinnassa on ollut mukana pohjoismaiden lisäksi Viro. Viimeksi ilmestynyt asiakirja on vuonna 2009 ilmestynyt ”Kuluttajakompetenssien oppiminen - kuluttajakasvatuksen strategia”. Se on muodostunut virkamiestason yhteisesti muodostuneista kuluttajakasvatuksen tavoitteista ja sisällöistä sekä neljästä kestävästä kehityksen ulottuvuudesta. Strategia pohjautuu OECD:n kuluttajakasvatukseen suositukseen *Policy Recommendations of the OECD’S Committee on Consumer Policy, 2009*. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019a.)

Ajan kulumisen ja arjessa tapahtuvat muutokset ovat muuttaneet myös kuluttajakasvatuksen tavoitteita. Aikaisemmin sen päätavoite on ollut antaa oppilaille yhteiskunnan suojan, jossa heistä kasvaa rationaalisia, tietoisia ja moraalisia kansalaisia. Tämän päivän kuluttajakasvatuksen tavoitteena on opettaa valmiuksia ja taitoja vaikuttamiseen sekä näiden taitojen ja valmiuksien arvioimista. Näin ollen nykyisessä kuluttajakasvatuksessa tulisi painottaa ennakointia, tulevaisuusajattelua, tietoa, käytännön taitoja muistaen lisäksi vielä tunnetaitojen oppimisen sekä etiikan. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 20.)

2.2 Nuoret kuluttajina

Kulutuskulttuurin katsotaan syntyneen teollistumisen seurauksena. Muodostuneen kulutuskulttuurin ja yhteiskunnan esitetään teollisen vallankumouksen äkillisenä seurauksena, joka saavutti kaikki sosiaaliluokat. (Sassatelli, 2007, s. 30.) Kuluttajan toimintaan vaikuttaa hänen ympärillään oleva kulttuuri, sillä normit ja arvot muovautuvat kulttuurin kautta. Kuluttaminen on osassa kulttuureita tavanomaista toimintaa siinä vallitsevien normien vuoksi. (Assadourian, 2010, s. 3.) Kulutuskulttuuri koostuu sekä yksittäisistä että yhteisöllisistä tekijöistä, ohjeista ja todellisista toimintamalleista (Sassatelli, 2007, s. 194). Kulutus vaikuttaa myös arvoihimme, sillä monissa maissa on viimeisten vuosikymmenien aikana lisääntynyt ajatus, että hyvän elämän saavuttamiseen katsotaan kuuluvan entistä enemmän varallisuutta ja aineellista omaisuutta (Assadourian, 2010, s. 10).

Aika muuttaa myös kuluttamista. Alkujaan kulutus määriteltiin vain tuotteiden ostamisena ja käyttönä. Varallisuuden lisääntyessä se on laajentunut tavaroiden ja palveluiden valitsemiseen, ostamiseen, käyttöön, ylläpitoon, korjaamiseen ja kierrättämiseen. Tällaisessa taloudellisessa kuluttamisessa jäi vielä ulkopuolelle kuluttamisen kulttuuriset, poliittiset, sosiaaliset, eettiset ja ekologiset puolet. (Ahava & Palojoki, 2004, s. 371.) Kulutus pitää siis sisällään monenlaisia toimintoja. Ihmiset määrittävät kuluttajiksi, koska he ostavat, käyttävät, varastoivat ja myös haaveilevat kuluttamisesta. Jokainen kuluttaa, mutta jokainen tekee sitä omalla tavallaan ja jokaisen suhtautuminen siihen on erilaista. (Sassatelli, 2007, s. 193.)

Lapset ovat kuluttajia yhä nuoremmissa iässä ja lasten vapaa-ajan toimintaympäristö on yhä kulutuskeskeisempi (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 20). Jo hyvin pieni lapsi on kuluttaja, jonka tarpeita hoitaa aluksi vanhemmat. Peräti 3- vuotias tunnistaa erilaisia merkkejä esimerkiksi mainonnassa. Pieni lapsi alkaa hiljalleen leikkien kautta tutustua kuluttamiseen, kun hän tekee leikeissä erilaisia kulutuspäätöksiä. Lapsi alkaa kasvamaan kouluvuosien aikana pois vanhempien vastuusta kohti itsenäisempää kuluttajaa. (Autio, & Paju, 2005, s. 6.) Lapsen kasvaessa alkaa hänen sosiaaliset verkostonsa laajentua perhepiirin ulkopuolelle. Nuori alkaa itsenäistyä ja tähän elämänvaiheeseen kuuluu myös

ystäväpiirin merkityksen korostuminen. Yhteenkuuluvuuden tarve voi olla kasvalle nuorelle kova ja tämä voi näyttäytyä myös kielteisinä vaikutuksina. Ystäväpiiri voi luoda myös paineita nuorelle kuluttamisen suhteen ja se voi muuttaa nuoren kulutustottumuksia negatiivisesti. Nuorella voi olla tarve hankkia herkemmin erilaisia uusia tuotteita ja palveluita, koska nuori haluaa kuulua ystäväpiiriin ja vertaa itseään muihin. (Peura-Kapanen, 2012, s. 2.)

Kuluttamisen tuomat mahdollisuudet vaikuttavat myös nuoren identiteettiin, sillä nuori voi päätyä käyttämään esimerkiksi tietyn merkkisiä tuotteita (Autio & Paju, 2005, s. 6). Nuoren identiteetin rakentuminen tapahtuu muun muassa erilaisten brändien avulla. Brändien avulla nuori pystyy vertailemaan itseään muihin sekä samaistumaan toisiin. Nuori on siirtänyt brändin merkityksiä ensin itseensä ja jakanut sitä merkitystä ympäristölleen. Nuoren käsitys itsestään vahvistuu brändien kautta, kun hänen sosiaaliset verkostonsa yhdistävät brändin jälleen nuoreen. (Aledin, 2005, s. 58.)

Nuoret ovat Peura-Kapasen (2012) mukaan ikänsä puolesta jo merkittävä kuluttajaryhmä, sillä heillä on kuluttamiseen liittyviä toiveita ja tarpeita. Rahankäyttömahdollisuudet tuovat nuorille sekä mahdollisuuksia että haasteita. Haasteita voi esimerkiksi aiheuttaa se, että nuoret eivät ole ikänsä puolesta vielä kovin kokeneita rahankäyttäjiä. Nuorista on kasvamassa yhteiskunnan jäseniä, jossa on tärkeää osata hoitaa oman talouden asiat. Saavutettuaan täysikäisyyden nuoren vastuu lisääntyy paljon, sillä silloin nuori alkaa vastata esimerkiksi erilaisten sopimusten teoista ja mahdollisista veloistaan. Nuorten on tärkeää oppia talousasioita, sillä puutteet taidossa voivat johtaa hyvin monenlaisiin ongelmiin. Ongelmat aiheuttavat usein stressiä ja tämä voi johtaa vielä vaikeampiin psyykkisiin ongelmiin, mikä taas aiheuttaa haasteita arjen asioiden hoitamiseen. (Peura-Kapanen, 2012, s. 1–2.)

Digitaalisuus on nykyään osana monen arkipäivää. Diginatiiveiksi kutsutaan ikäluokkaa, joiden syntymästään lähtien on ollut mukana internet ja mobiiliteknologia. Diginatiivit ovat tottuneet lukemaan myös näytöiltä, tietokonepelit ovat tuttuja kuten myös sosiaalinen media. Vaikka tietokäytännöt ovat muuttuneet suuresti,

niin koulutuskäytännöt ovat pysyneet melko lailla ennallaan. Tutkimusta teknologian vaikutuksista tarvitaan vielä lisää, koska ei voida olettaa, että uusi teknologia vaikuttaa ainoastaan myönteisesti oppimiseen ja kehitykseen. (Euroopan parlamentti, 2015, s. 21.)

Teknologian kehittyminen vaikuttaa myös ostamiseen, esimerkiksi rahasta on tullut abstraktimpaa maksutapojen monipuolistumisen myötä (Peura-Kapanen, 2012, s.1). Käteinen raha ei nykyään enää tarkoita pelkästään kolikoita ja seteleitä, vaan se on käytettävissä myös erilaisten teknologisten välinen kautta, jolloin puhutaan virtuaalilompakoista (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 19). Tämä muutos taas saattaa tuoda Peura-Kapasen (2012, s. 1) mukaan sen haasteen siihen, että nuorella voi olla vaikea hahmottaa sitä, kuinka paljon nuori käyttää ja kuluttaa rahaa. Ostaminen on myös muuttunut, sillä nuoret aikuiset ovat tottuneita verkosta ostajia. Nuorista aikuisista suuri osa on tehnyt verkko-ostamisia, sillä Tilastokeskuksen (2019) mukaan 25–34-vuotiaista 96 prosenttia on tilannut tai ostanut joskus verkon kautta ja 16–24-vuotiailla tilauksia tai ostoksia on tehnyt 90 prosenttia ikäluokasta.

Nuorten talousasiat kiinnostavat myös yhteiskunnallisessa tasolla, sillä esimerkiksi Suomen Opetus- ja kulttuuriministeriö (2020) on päättänyt tukea nuorten yrittäjyys- talous ja työelämätaitoja lähes miljoonalla eurolla. Tämä valtionavustus jaettiin kuudelle erilaiselle hankkeelle, jotka tavoittelevat edellä mainittujen taitojen edistämistä. Peruskouluikäisistä näillä hankkeilla tavoitetaan opiskeluiden muutoskohdissa olevat nuoret, eli kuudes- ja yhdeksäsluokkalaiset. (Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2020.)

Kulutus ja kuluttaja ovat nykyään luonnollinen osa nykyisessä postmodernissa yhteiskunnassa. Ahava ja Palojoki (2004) kertovat artikkelissaan tutkimuksesta, jossa oltiin kiinnostuneita selvittämään nuorten tapoja kuluttaa kolmessa erilaisessa toimintaympäristössä, kodissa, koulussa ja vertaisryhmässä. Kvalitatiivisesti toteutetussa tutkimuksessa haluttiin miellekarttojen, kyselylomakkeiden ja haastatteluiden kautta selvittää, miten nuorilla onnistuu näiden erilaisten ympäristöjen väliset siirtymiset ja miten he mieltävät kuluttajuuden opettamisen. Tutki-

muksen tuloksista kävi ilmi, että nuoret kokevat kuluttamisen muuttuvan sen mukaan, missä kolmesta toimintaympäristöstä he toimivat, mutta siirtyminen toisesta toimintaympäristöstä toiseen sujui hyvin. Nuoret kokivat, että nuorena saa olla erilainen kuluttaja kuin aikuiseksi kasvettuaan, johon miellettiin vastuullinen kuluttajuus. Nuoret myös kokivat, että koulun kuluttajakasvatuksen sisällöt eivät vastaa heidän elämäänsä. Tutkimuksen pohjalta artikkelin kirjoittajat nostivat esiin sellaisten oppimistehtävien tarjoamisesta oppilaille, jotka olisivat lähempänä nuorten maailmaa. Tällainen voisi olla esimerkiksi jonkinlainen projekti, jossa oppilaat saisivat laajemmin pohtia kuluttajuuden teemoja. (Ahava & Palojoki, 2004, s. 371.)

Vuonna 2018 toteutetussa PISA- tutkimuksessa Suomi osallistui ensimmäistä kertaa mukaan myös vapaaehtoiseen talousosaamisen arviointiin. PISA- tutkimusohjelmalla (*Programme for International Student Assessment*) kartoitetaan peruskoulun päätösvaiheessa olevien oppilasryhmien osaamisen tasoa. Siinä tehtävien avulla kartoitetaan lasten arkipäiväisen rahan käyttämistä sekä lasten valmiuksia selviytyä talousasioissa heidän kasvaessaan. Suomi sijoittui toiselle jaetulle sijalle yhdessä Kanadan kanssa, Viro oli ensimmäinen. (Laine, Ahonen & Nissinen, 2020, s. 8–9, 18.)

Suomen peruskouluja ohjaa valtakunnallinen perusopetussuunnitelma, jonka perusteella kukin paikallinen opetuksen järjestäjä laatii paikalliset opetussuunnitelmat (POPS, 2014, s. 9). PISA- tutkimuksessa Suomen kohdalla ei löytynyt yhteyttä sille, että koulun sijainti olisi vaikuttanut talousosaamiseen, vaan se jakaantui hyvin tasaisesti. Sisäisessä vaihtelussa sitä vasten taas oli vaihtelua, sillä saman koulun sisällä oli sekä heikoimmin pärjääviä että parhaiten pärjääviä talousosaamisessa. Tutkimuksessa kävi ilmi, että niillä nuorilla oli paremmat talousosaamisen taidot, joilla oli myös mahdollisuus hoitaa raha-asioita itsenäisesti. Tämän tutkimuksen mukaan koulun talousosaamisen opetus on merkityksellistä, sillä suomalaisten oppilaiden vastaukset koulun merkityksestä talousosaamiseen oli suurempi kuin muiden maiden. Tutkimuksesta nousi esiin myös huolenaiheita hyvän menestyksen lisäksi. Yksi huolenaihe on se, että oppilaiden osaamisen suurta vaihtelua selitti oppilaan sosioekonominen tausta. (Laine, Ahonen & Nissinen, 2020, s. 44, 60, 106–107.)

2.3 Kuluttajakasvatus ja kestävä tulevaisuus

Kuluttajakasvatus kuuluu yhtenä osana yhteiskunnalliseen kasvatukseen, jossa tavoitellaan kestävää tulevaisuutta. Kuluttajakasvatuksen avulla pyritään saavuttamaan taitoja, joiden avulla selviytyä muuttuvien markkinoiden kohdalla. Kuluttajakasvatus tavoittelee myös osaamista eri elämäntilanteissa. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019b)

Kuluttaja pystyy valinnoillaan vaikuttamaan siihen, onko hänen toimintansa kestävä kehityksen mukaista vai ei. Kestävässä kehityksessä otetaan huomioon nykyinen hetki unohtamatta seuraavia sukupolvia. (Mason & Lang, 2017, s. 20.) Kestävä kehitys kannalta ajateltuna elämme tällä hetkellä yli luonnonvarojen, sillä käytämme noin kolmanneksen enemmän maapallon kapasiteetista kuin mitä olisi käytettävissä. Ihmiskunta on riippuvainen ekosysteemistä ja tällä hetkellä valintamme eivät ole ekosysteemin varojen kanssa tasapainossa. (Assadourian, 2010, s. 4.)

Kuluttajalla on kaupassa huomattavasti enemmän valinnan mahdollisuuksia kuin koskaan aikaisemmin (Massa, Lillunen & Karisto, 2006, s. 156). Tälle ei näy loppua, sillä tuotteita tulee koko ajan lisää. Uudet tuotteet taas saavat kuluttajan kiinnittämään niihin huomion, jolloin kuluttajan kulutusmahdollisuudet lisääntyvät entisestään. (Warde, 1997, s. 23.) Liiallista kulutusta pitäisi saada vähennettyä. Tässä on kuitenkin syytä huomioida maailmanlaajuisesti eri tilanteet. On eri asia puhua länsimäisen tekemistä valinnoista kuin esimerkiksi köyhimpien maiden, sillä heillä ei esimerkiksi tavaroiden suhteen ole mahdollisuuksia valintoja tehdä. Korkean elintason maihin kuluttamisen vähentämiseen on ajateltu ratkaisuksi vapaaehtoista vaatimattomuutta. Vaatimattomuus ei ole päätetty vaihtoehto köyhissä maissa vaan tilanteen pakottama. Vaikka kulutus pitäisi saada pienemmäksi, ei kuluttamisen vastuun katsota olevan pelkästään kuluttajalla. Esimerkiksi talousjärjestelmä haluaa koko ajan kulutuksen kasvavan. Vastuu kestävästä kehityksestä täytyy siis olla yksilöiden lisäksi myös tuotanto- ja jakelujärjestelmillä sekä poliittisilla tahoilla. Koska kuitenkin kulutamme ja käytämme esimerkiksi tavaroita, on kestävä ja laadukkaat tavarat kestävä kehityksen kannalta parempi

vaihtoehto. Tämä kuitenkin tekee haasteen, koska laadukkaat ja kestävät tavarat ovat myös kalliimpia. (Heinonen, 2004, s. 187.)

Kestävä kulutus ja media- ja teknologialukutaito ovat kaksi avaintemaa, johon kuluttajakasvatuksen tavoitteet perustuvat. Kestävä kulutus ja media- ja teknologialukutaidot ovat kuluttajakasvatuksen painopisteitä, jotka sisältyvät neljään kuluttajakasvatuksen osa-alueeseen. Nämä neljä osa-aluetta ovat: kotitalouden hallinta ja osallisuus, kuluttajakauppa, yksityistalous sekä neljäntenä markkinointi ja kaupallinen media. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 29.)

Brundtlandin komissio on määritellyt kestäväälle kehitykselle neljä osa-aluetta, jotka ovat ekologinen kestävyys, taloudellinen kestävyys, sosiaalinen kestävyys ja kulttuurinen kestävyys. Ekologisessa kestävyudessa pääpaino on ilmastonmuutoksen hidastamisessa, luonnon monimuotoisuuden turvaamisessa ja erilaisten luonnonvarojen kestävässä käytössä. Taloudellisessa kestävyudessa puolestaan pyritään siihen, että kehitys on mahdollisimman tehokasta taloudellisesti, mutta samalla myös oikeudenmukaista. Sosiaalinen kestävyys pitää sisällään ihmisen sosiaalista identiteetin vahvistamista ja elämänhallintaa niin, että kulutus ei ole ristiriidassa näiden tavoitteiden kanssa. Haasteita tähän osa-alueeseen tuo muun muassa väestönkasvu, tasa-arvokysymykset ja köyhyys. Kulttuurisessa kestävyudessa painotetaan sitä, että kehityksen pitää olla hyvässä suhteessa kulttuurin ja arvojen kanssa. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 21– 22.)

Autio ja Heinonen (2004) esittelevät artikkelissaan tutkimusta, jossa käy ilmi, että suomalaiset nuoret tiedostavat mitä vihreät arvot ja miten niitä toteutettaisiin. Kuitenkaan tämä tieto ei muutu toiminnaksi eli nuorten kulutuskäytöksessä ei näy arvojen mukaan toimiminen. Ympäristöongelmien ja kulutuksen yhteyden tiedostavat nuoret tekevät kuitenkin joitakin muutoksia paremman ympäristön vuoksi. Haasteena siis on, miten syventää ihmisten ymmärrystä kulutustottumusvalintojen vaikutuksista. Nuoret ovat tärkeässä roolissa muutoksen tekijöinä ja kuluttajina. (Autio & Heinonen, 2004, s. 150.)

2.4 Kuluttajakasvatus peruskoulun opetussuunnitelmassa

Kouluja koskeva lainsäädäntö määrää, että opetuksen eri päälinjat ja opetuksen pitää aina olla virallisen opetussuunnitelman mukaista. Opetus on hyvin monimuotoinen ilmiö ja sitä toteutetaan hyvin monenlaisia opetusmuotoja, opetusvälineitä ja oppimateriaaleja hyödyntäen. (Jyrhämä, Hellström, Uusikylä & Kansanen, 2016, s. 14.)

Perusopetuksen ohjausjärjestelmän avulla pyritään varmistaa koulutuksen tasarvo ja laatu. Oppimisen lisäksi sillä pyritään luomaan hyvät edellytykset kasvulle ja kehitykselle. Perusopetuksen ohjausjärjestelmä koostuu perusopetuslaista, perusopetusasetuksesta, valtioneuvoston asetuksista, opetussuunnitelman perusteista ja paikallisista opetussuunnitelmista. Paikallisessa opetussuunnitelmassa näkyy valtakunnallisten tavoitteiden lisäksi paikallisesti tärkeänä pidetyt tavoitteet, ja se myös yhdistää koulut muuhun paikalliseen toimintaan. Sen laatimisesta ja kehittämisestä vastaa opetuksen järjestäjä. Tämän ohjausjärjestelmien osia uudistetaan aika-ajoin ja uudistamisella pyritään siihen, että siinä huomioidaan tapahtuvat muutokset. Muutosten avulla pystytään myös vahvistamaan koulun tehtävää rakentaessa kestäväää tulevaisuutta. (POPS, 2014, s. 9.) Viimeisin opetussuunnitelma on otettu käyttöön alaluokilla vuonna 2016 ja yläkoulun, vuosiluokkien 7–9 osalta vuosien 2017–2019 aikana (Opetushallitus, 2020b).

Opetussuunnitelma on yksi koulun keskeisimmistä asiakirjoista, sillä siitä ilmenee esimerkiksi tavoitteet opetukselle, opetuksen sisältö sekä perusteet arvioinnin tekemiseen. Vaikka opettajalla on vapaus valita opetusmenetelmänsä, niin silti opetussuunnitelmassa on usein kommentoitu myös näitä aiheita. (Uusikylä & Atjonen, 2005, s. 50.) Opetussuunnitelman avulla onnistuu koulutyön ja opetuksen järjestämisen tukeminen ja ohjaaminen, sekä se auttaa yhdenvertaisen perusopetuksen toteutumisessa. Opetussuunnitelma sisältää tavoitteet eri oppiaineiden kohdalla, mutta se ei kuitenkaan tarkkaan määrittele, miten nämä tavoitteet saavutetaan. Vastuu opetuksen suunnittelusta jää siten opettajalle, ja hän saa myös päättää oppituntien kulun ja sisällön. (POPS, 2014, s. 9.)

Aikaisemman suomalaisen peruskoulujen kuluttajakasvatus oli säästäväisyyskasvatusta, jossa painotettiin tuloja ja menoja, mutta nykyään sen ajatellaan olevan paljon laajemmin asioiden oppimista (Kortessalmi & Autio, 2019, s. 590). Kalmi (2018, s. 424) toteaa talousopetuksen parhaimmillaan olevan sitä, että oppija kiinnostuu taloudesta ja alkaa ymmärtämään sen yhteyden omaan elämään. Hän näkee, että opitun soveltaminen omaan elämään ja sen reflektointi ovat tärkeimpiä opetuksen antia, jotka näkyvät elämänhallinnan taitojen lisääntymisenä.

Tämä suuntaus näkyy myös kuluttajakasvatuksen strategiassa. Painopiste on opetuksessa siirtynyt pois aikuisiässä tarvittavien tietojen, taitojen ja asenteiden oppimisesta kohti elämäntyyleihin, arvoihin ja oppilaan omien valintojen pohtimiseen. Kuluttajakasvatuksen pitää siis strategian mukaan alkaa jo varhaiskasvatuksessa. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 20.) Vaikka jo nykyinen opetussuunnitelma korostaa kestävän kehityksen ajattelumallia (POPS, 2014, s. 31), niin Pohjoismaisen ministerineuvoston (2010, s. 22) mukaan tulevaisuuden opetussuunnitelmissa tullaan vielä entisestään vahvistamaan kestävän kehityksen tavoitteita nimenomaan kestävän kulutuksen suunnasta.

Se mistä näkökulmasta kuluttajakasvatusta tarkastellaan, vaikuttaa siihen, millä oppiaineen tunneilla sitä opetetaan. Ei oikeastaan ole oppiainetta, mihin ei tätä voisi yhdistää ja onkin tärkeää, että kuluttajakasvatus on yhtenä ulottuvuutena kasvatuksen ja oppimisen käytännöissä. Kuluttajakasvatusta voidaan käydä läpi hyvin monissa aineissa, joista mainitaan esimerkiksi kielet, ympäristötieto, kotitalous, yhteiskuntaoppi, kuvataide, luonnontieteet ja matematiikka. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 26.) Kuitenkin voidaan erottaa, että koulujen opetuksessa painottuu kuluttajan vastuu ja velvollisuudet, talouden hallinta ja digi- ja mediaosaaminen (OECD, 2009, s. 3). Siitä huolimatta, että talousasioita voidaan opettaa monissa aineissa, sen opetus on vahvasti kuulunut eniten yhteiskuntaoppiin (Kalmi, Maliranta & Alanko, 2019, s. 607).

Arjen hallinnan kehittäminen, kestävä ja hyvinvointia edistävä elämäntapa vaativat tietoa, taitoja, asenteita ja toimintavalmiuksia, joihin kotitalousopetuksessa tavoitellaan unohtamatta kuitenkin kädentaitojen ja luovuuden merkitystä. Lisäksi

opetuksen kautta pyritään siihen, että oppilas oppii tekemään valintoja ja toimi-
maan arjessaan kestävästi niin, että hänestä kasvaa kuluttaja, joka selviytyy ko-
din arjen hoitamisesta. Opetus ei ole vain yksilölähtöistä, vaan sillä pyritään ke-
hittämään myös vuorovaikutustaitoja. (POPS, 2014, s. 437.)

Kestävä asuminen, ruokaosaaminen ja kuluttaminen ovat kotitalousopetuksen
kautta tavoiteltavia kohtia, jotka näkyvät myös kotitalouden kolmessa sisältöalu-
eessa. Sisältöalueet ovat: S1 Ruokaosaaminen ja ruokakulttuuri, S2 Asuminen
ja yhdessä tekeminen ja S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa. Sisältöjen va-
lintoja tehdessä on otettu huomioon ajattelun kehittyminen, kestävä tulevaisuus
sekä monipuolinen arjen taitojen osaaminen. Näiden keskeisillä sisällöillä ja koti-
talousopetuksen oppimistehtävillä kehitetään erilaisia taitoja, joita ovat suunnit-
telu-, organisointi-, työskentely- ja voimavarojen hallinnan taidot. Kuluttaja- ja ta-
lousosaaminen kodissa, eli sisältöalue 3, painottaa oppilaiden tietoisuuden lisää-
mistä oppijan omista kuluttajavalinnoista. Tämän lisäksi sisältöalue painottaa tie-
toisuuden lisääntymistä median vaikutuksista päätöksentekoon. Media- ja tekno-
logia taidoissa pohditaan vertaisryhmien ja median vaikutusta esimerkiksi omiin
valintoihin kuluttajana, sekä ajankohtaiseen tiedonhankintaan. Sisältöalueella py-
ritään myös siihen, että oppilas oppii asioimaan, tuntemaan vastuita ja oikeuksia,
kun hän kuluttajana tekee valintoja ja sopimuksia. (POPS, 2014, s. 437, 439.)

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (POPS, 2014) kerrotaan, että yhteiskun-
taopin tehtävänä peruskoulussa on mahdollistaa oppilaasta tulevaisuudessa ak-
tiivinen, vastuuntuntoinen ja yritteliäs kansalainen moniarvoisessa yhteiskun-
nassa, jossa vallitsee demokraattiset arvot ja periaatteet. Yhteiskuntaopin ope-
tuksella tavoitellaan sitä, että oppilas ymmärtää mahdollisuutensa yhteiskunnal-
lisena ja taloudellisena toimijana. Opetuksella pyritään lisäksi siihen, että oppi-
laasta kasvaa aikaansa ja tapahtumia seuraava, joka voi myös vaikuttaa omaan
elämään. Kriittisen ajattelun taidon avulla pyritään siihen, että oppija osaa rat-
kaista erilaisia eteen tulevia tilanteita ja osallistuu myös aktiivisesti toimintaan ja
pätöksentekoihin. Taitojen oppimisen lisäksi, oppilasta opetetaan kohtaamaan
yhteiskunnan ja talouden eri kysymyksiä ja mielipiteitä, aina globaaleihin kysy-
myksiin asti. (POPS, 2014, s. 418– 419.)

Yhteiskuntaopin sisältöalueet ovat (POPS, 2014, s. 419–420):

S1 Arkielämä ja oman elämän hallinta:

S2 Demokraattinen yhteiskunta:

S3 Aktiivinen kansalaisuus ja vaikuttaminen

S4 Taloudellinen toiminta

OECD määrittelee taloudellisen lukutaidon kolmen eri osa-alueen kautta, jotka ovat taloudellinen tietämys, taloudellinen käyttäytyminen ja taloudelliset asenteet (Kalmi & Ruuskanen, 2016, s. 9). Suomi on pärjännyt hyvin näitä mittaavassa tutkimuksessa, jossa verrattiin 30 eri maata ja Suomessa tätä asiaa on tutkinut muun muassa Vaasan yliopiston taloustieteen professori Panu Kalmi. Kalmi näkee suomalaisten tilanteen hyvänä ja pitää hyvänä suuntausta opetussuunnitelmissa, kun talousasioita opetetaan entistä nuoremmassa ikäryhmässä. Lisäksi hyödynnetään uusia oppimismenetelmiä, esimerkiksi Yrityskylää, ikäryhmille, jotka eivät vielä voi toteuttaa omassa arjessaan taloudellisia päätöksiä. (Yle, 2016.)

3 Oppi- ja opetusmateriaalien käyttö ja kehittäminen

Oppimateriaaleja pitää kehittää ja muokata, jotta ne säilyvät ajankohtaisen tiedon jakajana. Perinteinen kirjamateriaali on alkanut saamaan rinnalleen myös sähköisiä materiaaleja, joita hyödynnetään opetuksessa. (Tossavainen, 2015, s. 188.) Tässä luvussa käyn läpi, miten oppi- ja opetusmateriaalikäsitteet määritellään, miten niitä hyödynnetään opetuksessa ja kuinka niitä kehitetään.

3.1 Oppi- ja opetusmateriaalit opetuksessa

Kirjallisuudessa puhutaan usein yleisesti oppimateriaalista. OKSA on opetus- ja koulutussanasto, jota on hyödynnetty myös KKV:n käyttämissä menetelmien määrittelyissä (OKSA- Opetus- ja koulutussanasto 2019). Esimerkiksi tässä tutkielmassa tutkimuksen kohteena oleva Ostopolku on opetusmateriaali. Opetus- ja koulutussanaston mukaan opetusmateriaalilla tarkoitetaan aineistoa, jota opettaja hyödyntää opetuksen yhteydessä. Opetus voi myös tapahtua opetusmateriaalin avulla. Oppimateriaalilla puolestaan tarkoitetaan esimerkiksi oppikirjoja ja erilaisia audiovisuaalisia aineistoja. Opetusmateriaali on oppimateriaalia laajempi käsite, sillä sanastossa vielä lisätään, että oppilas käyttää oppimateriaalia, mutta opettajan käyttämä opetusmateriaali voi sisältää vielä tehtävien ratkaisut. (OKSA- Opetus- ja koulutussanasto, 2019.)

Opetushallitus (2020a) toteutti vuonna 2019 oppimateriaalikyselyn jokaisella koulutusasteella ympäri Suomea. Kyselyyn vastasi koulujen opettajia ja rehtoreita sekä virkamiehiä, jotka työskentelevät koulutuksen parissa. Kyselyn avulla haluttiin selvittää vastaajien näkemyksiä käytössä olevista oppimateriaaleista ja opetuksessa käytettävistä työkaluista, oppimisalustoista ja oppimisanalytiikan käytöstä. Näiden lisäksi vastaajaa pyydettiin kuvailemaan paras mahdollinen oppimateriaali. Kyselystä selvisi, että suurimmaksi osaksi opetuksessa hyödynnetään oppi- ja tehtäväkirjoja ja näiden lisäksi erilaisia digitaalisia materiaalikokonaisuuksia. Nämä materiaalit toimivat opetuksen pohjana, joiden lisäksi opetuksessa hyödynnettiin muun muassa pelejä, kuvia, videoita ja uutisia. Perusopetuksessa

opetuksen pohjana on usein kustantajien kirjasarjat, joihin sisältyy oppikirjan lisäksi opettajan opas ja digitaalinen materiaali. Jonkin verran opettajat tekevät myös itse materiaaleja, etenkin erityisopettajat joko muokkaavat joitakin materiaaleja sopivammiksi tai tekevät kokonaan omia. Tällä hetkellä opetuksessa myös hyödynnetään oppilaiden itse tekemiä materiaaleja, esimerkiksi erilaisten videoiden teettäminen oppilailla on suosittua. (Opetushallitus, 2020a, s. 1–2.)

Selkeät oppimateriaalit, joissa mahdollistuu kuitenkin yksilöllisten tarpeiden huomioiminen, oli vastaajien näkemys parhaan oppimateriaalin ominaisuuksista. Oppimateriaali nähdään kuuluvan opetussuunnitelmiin ja tutkinnon perusteisiin. Oppimateriaalin toivotaan tuovan vuorovaikutusta, joka kannustaa yhdessä oppimiseen toiminnallisuuden kautta, niin että se tukee kuitenkin samalla arviointia. Toivotaan valmiita ja laadukkaita materiaaleja, jotka muuntuvat moniin tarpeisiin ja pysyvät ajankohtaisina sekä ovat selkeitä ja helppokäyttöisiä. (Opetushallitus, 2020a, s. 5–6.)

3.2 Digitaaliset oppi- ja opetusmateriaalit

Yhteiskunta on digitalisoitunut vauhdilla ja tämä näkyy ihmisten muuttuneina toimintatapoina, mutta myös oppimisen ja opettamisen muutoksina. Toimintatapojen muutos vaikuttaa vahvasti lapsiin ja nuoriin, sillä heidän tietojen ja taitojen omaksuminen tapahtuu runsaasti internetin ja erilaisten sosiaalisten median väylien kautta. Näillä saattaa olla vaikutusta myös lasten ja nuorten aivojen kehitykseen, joko vahvistaen tai heikentäen. On vielä haastavaa sanoa, minkälaiset nämä vaikutukset ovat, koska tutkimustietoa on vielä hyvin vähän johtuen siitä, että tämä ilmiö on melko uusi. (Savolainen, Vilkkio & Vähäkylä, 2017, s. 7.) Tällä hetkellä Mikkilä-Erdmannin (2017) mukaan puhutaan toisesta digiloikasta, kun ensimmäisen sanotaan olleen Suomen peruskouluissa 1990-luvulla, kun kouluihin hankittiin tietokoneita. Kuitenkin tuon digiloikan katsotaan jääneen melko laimeksi. Keskusteluja ja kirjoituksia digitaalisten oppimateriaalin puolesta ja vastaan on usein, mutta on syytä ottaa huomioon, että laadukas oppiminen on usean eri asian summa. Kouluissa ei tapahdu oppimista ja opettamista ilman vuorovaikutusta. (Mikkilä-Erdmann, 2017, s. 17.)

Tieto- ja viestintäteknologian käytön hallitseminen on yksi keskeinen kuluttajataito, sillä teknologia on läsnä melkein kaikissa nuoren elämän osa-alueilla. Oman haasteensa tuo, kun tiedot ja taidot muuttuvat nopeasti ja kuluttajina olisi tärkeää pohtia tuotteita ja palveluita kestävästä kehityksestä kannalta. Koko ajan nuori kohtaa tarjolla olevia tuotteita, julkisia ja kaupallisia palveluita, sekä mainontaa ja markkinointia teknologiaa käyttäessään. (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 19.)

Kun digitaalisten välineiden ja tekniikan hyödyntäminen lisääntyy opetuksessa, on hyvä miettiä miten ja miksi ne vaikuttavat oppimiseen. Niiden käyttö jää vähäiselle, mikäli opettajat ja oppilaat eivät omaksu niiden käyttöä, tai käyttäjillä on eriävät mielipiteet käytöstä tai tavoitteita ei ole asetettu. (Euroopan parlamentti, 2015, s. 65.) Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) todetaan, että tieto- ja viestintäteknologia ollessa monipuolista ja tarkoituksenmukaista, tuo se oppilaille mahdollisuuden kehittää omaa työskentelyä sekä verkostoitumistaitoja. Tämä puolestaan lisää tiedon hankkimista omatoimisesti ja kriittisesti, jolloin myös luovat tuottamisen taidot karttuvat. (POPS, 2014, s. 31.)

Opetushallitus suosittelee e-oppimateriaali käsitettä käytettäväksi sähköisille oppimateriaaleille (Ilomäki, 2012, s. 5). Erilaisia opetuksessa hyödynnettävien digitaalisten materiaalien määrä on lisääntynyt viime aikoina. Tämän takia Opetushallitus on luonut kriteerit laadukkaalle e- oppimateriaaleille. Kriteereiden avulla pyritään tavoittamaan sekä materiaalin käyttäjiä arvioimaan eri materiaaleja että materiaalien tekijät, jotta he loisivat oikeanlaisia pedagogisia ominaisuuksia sisältäviä materiaaleja. (Opetushallitus, 2020c.)

Tapolan ja Veermansin (2012) mukaan verkkomateriaalit voivat toimia hyvänä välineenä opetukseen, joka motivoi ja herättää kiinnostuksen. Oppilaan motivaation opetukseen herättää usein erilaiset ja normaalista poikkeavat toiminnat, mutta teknologian käyttö pelkästään ei vielä riitä siihen. Tärkeää on siis se, että alun innostuksen jälkeen oppilaiden kiinnostus saadaan pysymään. (Tapola & Veermans, 2012, s. 74.)

Ilomäen (2012) mukaan laadukkaan e-oppimateriaalin piirteitä ovat seuraavat: Oppimateriaalin käyttö joustaa oppilaiden osaamisen, kiinnostuksen ja tarpeiden mukaan. Lisäksi se tukee luokan sisällä yhteisöllisyyteen sekä pitkäkestoiseen opiskeluun. Sitä on vaivaton käyttää ja se tukee pedagogisia ja sisällöllisiä tavoitteita, sekä se aktivoi myös oppijoiden ajattelua keskittyen opetettavan ilmiön tärkeisiin asioihin. (Ilomäki, 2012, s. 11.)

Opetushallituksen (2020a) opettajille, rehtoreille ja virkamiehille teettämässä kyselyssä selvisi, että lähes kaksi kolmasosaa opettajista kaipaisivat koulutusta digitaalisten oppimateriaalien käyttöön esimerkiksi lisäkoulutuksen kautta. Vaikka suuri osa virkamiehistä piti oppimateriaalien tämänhetkistä tilannetta hyvänä, niin sieltä nousi myös huolenaiheita. Osa virkamiehistä ajatteli osan oppimateriaaleista olevan jo vanhanaikaisia ja pohdittiin opettajien itse tuottamien materiaalien laatua, erityisesti erilaisia digitaalisia materiaaleja on paljon ja ne ovat hyvin vaihtelevia. Taloudellinen puoli nousi esiin myös virkamiesten vastausten kohdalla, sillä heidän mielestään osassa kouluissa käytetään säästösyistä oppikirjoja, jotka ovat jo vanhentuneita. (Opetushallitus, 2020a, s. 4.)

3.3 Oppi- ja opetusmateriaalien kehittäminen

Oppimateriaali voi olla tuotettu oppikirjaksi tai sähköiseen oppimisympäristöön. Tärkeämpää muodon sijasta on kiinnittää huomio sisältöön. Laadukkaan materiaalin tekeminen vaatii ammattilaiset, jotka ovat pedagogiikan asiantuntijoita. Hyvän materiaalin aikaansaamiseksi kiinnitetään huomio muun muassa sen rakenteeseen, oikeanlaiseen sisältöön, erilaisiin pedagogisiin ratkaisuihin, vaikeustasoon, mielenkiinnon herättämiseen ja monipuolisiin tehtäviin. (Heinonen, 2005, s. 240.) Kuka tahansa ei siis voi olla laadukkaiden oppimateriaalien tekijä eikä mikä tahansa materiaali kelpaa oppimateriaaliksi. Oppilailla on oikeus saada laadukkaat oppimateriaalit, jotka tehdään opetussuunnitelmissa määriteltujen tavoitteiden, sisältöjen ja arviointitapojen pohjalta. Opetussuunnitelma toimii pohjana tälle suunnittelutyölle, mutta siellä ei määritellä, että opettajan pitäisi käyttää jotakin oppimateriaalia. Siinä missä toinen opettaja toteuttaa opetussuunnitelmaa oppikirjojen avulla, toinen opettaja toteuttaa opetusta toisenlaisten työvälineiden

avulla, mutta silti myös hänen opetuksensa on opetussuunnitelman mukaista. (Ruuska, 2015, s. 41, 45.)

Kuten edelläkin jo todettiin, niin tärkeintä ei oppimateriaalinen teossa ole formaatti minkälaisessa muodossa ne julkaistaan, vaan pääasiaan nousee niiden sisältö ja taitojen oppimisen monipuolisuuden tarjoamisen sekä erilaisten oppimispolkujen muodostamisen. Oppimateriaalien sisällön pitää olla laadukasta, ajankohtaista ja pedagogisesti soveltuvaa. Oppimispolut näyttävät tänä päivänä olevan sekä yksilöllisiä että yhteisöllisiä ja tähän soveltuu sekä painetut että sähköiset materiaalit. Silti sähköiset materiaalit ovat nousseet tämän hetken keskusteluissa suurempaan huomioon. (Tossavainen, 2015, s. 196.)

Teknologian kehittyminen antaa myös mahdollisuuksia oppimateriaalien yksilöllistämiseen, parempaan oppimisen edistymisen seuraamiseen ja arvioimiseen. Toisaalta taas haasteita tulee esiin siinä, kun on katsottu verkkoa hyödynnettävässä opetuksessa parhaimman hyödyn tulevan, kun opetus on yhteisöllistä ja vuorovaikutteista. Näin ollen siis materiaalien pitäisi kehittyä sellaisiksi, että niitä voisi useampi oppilas käyttää, lukea ja muokata, samanaikaisesti. (Tossavainen, 2019, s. 159.)

Vahtolan (2015) mukaan oppimateriaalikustantamisen kohdalla voidaan puhua neljästä eri reunaehdosta, joista ensimmäinen on opettajien päätösvalta oppimateriaalien käytöstä. Toinen reunaehto on oppimateriaalien kirjoittajat, jotka usein ovat päätoimisia opettajia, tutkijoita tai jotakin muuta työtä tekeviä. Nämä oppikirjailijat haluavat siis kehittää niitä toisen päivätyön ohella. Kuitenkaan esimerkiksi vielä ei ole riittävää koulutusta verkkovälitteisten oppimateriaalien tekemiseen ja kehittämiseen. Kolmas reunaehto oppimateriaalikustantamiselle on kuntien päätöksen rahankäytöstä. Vaikka prosentuaalisesti rahankäyttö ei ole suurta peruskoulun menoista, niin silti kunnat eivät huolehdi riittävän tiuhasta oppimateriaalien uudistamisesta. Neljäs reunaehto on mediaympäristö, joka muuttuu. Tällä hetkellä kustantajien tuottamat sähköisten materiaalien myynti ei kata vielä kustannuksia. (Vahtola, 2015, s. 179–180.)

Oppimateriaalinen uudistamiselle on useita syitä. Sen lisäksi, että niiden sisältö vanhenee, käsitykset oppimisesta ja oppimista palvelevista materiaaleista muuttuvat. Yksi selkeä syy on aikamme teknologiset muutokset, joka mahdollistaa tiedon erilaisen esittämisen. Kuvan ja äänen käyttö oppimateriaaleissa on noussut kirjoitetun tekstin rinnalle. Internet mahdollistaa nykyään oppimateriaalin nopeamman uudistamisen perinteiseen oppikirjaan verrattuna. (Tossavainen, 2015, s. 188.)

Heinonen (2005) on väitöskirjassaan tutkinut oppimateriaalinen ja opetussuunnitelmien suhdetta. Tutkimuksen loppupuolella hän on tiivistänyt tutkimuksensa tuloksista hyvän oppimateriaalin viisi ominaisuutta, joiden mukaan oppimateriaalin kuuluu olla selkeä ja se innostaa sekä motivoi oppilaita. Oppimateriaalin pitää olla sellainen, että se mahdollistaa eriyttämisen ja monipuolisten opetusmenetelmien käyttöä. Lisäksi hyvän oppimateriaalin nähtiin olevan opettajan työtä helpottava väline, joka pitää sisällään myös laadukkaat opettajan oppaat. (Heinonen, 2005 s. 227.)

4 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Peruskouluissa opetetaan kuluttajakasvatuksen osa-alueita useissa eri oppiaineissa (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 26) ja erilaisia menetelmiä hyödyntäen, jotka opettaja saa useimmiten päättää itse (Uusikylä & Atjonen, 2005, s. 50).

Tässä pro gradu työssäni tutkimuksen kohteena on kuluttajakasvatuksen opetuksen tukimateriaaliksi tuotettu opetusmateriaali. Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää, minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on Kilpailu- ja kuluttajaviraston tuottamasta Ostopolku-opetusmateriaalista. Minua kiinnostaa saada selville, miten opettajat ovat käyttäneet opetusmateriaalia ja minkälaisena he kokevat sen käytön, sekä millä tavoin opettajat kehittäisivät opetusmateriaalia.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Miten opettajat hyödyntävät Ostopolku-opetusmateriaalia opetuksessaan?
2. Minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on opetusmateriaalin käytöstä?
3. Miten opettajat kehittäisivät opetusmateriaalia?

5 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kerron, mistä tutkimukseni empiirinen osa koostui. Ensimmäisessä alaluvussa kerron laadullisesta tutkimuksesta, toisessa tämän tutkimuksen kohteena olevasta Ostopolku-opetusmateriaalasta ja kolmannessa alaluvussa tutkimuksen kohderyhmästä. Tämän jälkeen kerron aineiston hankinnasta ja lopuksi käyttämistäni aineiston analyysimenetelmistä.

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus eroaa määrällisestä tutkimuksesta siinä, että sillä ei pyritä yleistämään asioita. Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen avulla pyritään selittämään ilmiötä, eli sitä mistä ilmiössä onkaan kyse. (Kananen, 2017, s.33.) Tutkimuksissa käytettävät muuttujat vaikuttavat siihen, onko kyse kvalitatiivisesta eli laadullisesta tutkimuksesta vai kvantitatiivisesta eli määrällisestä tutkimuksesta vai näiden yhdistelmästä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2009, s. 136–137).

Tutkimukseni kyselylomakkeen kysymykset ovat pääasiassa laadullisia, joten kyseessä on kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus. Vaikka pääpaino on laadullisessa tutkimuksessa, niin silti tutkimuksen joitakin taustatietoja ja muutaman kysymyksen vastauksia voidaan laittaa järjestykseen suuruuden tai määrän suhteen. Tällöin ollaan Nummenmaan (2009) mukaan kvantitatiivisella alueella. Näissä tilanteissa mittaustuloksena on jokin numeroarvo. Tällaisten kysymysten tulokset esitän kvantitatiivisia menetelmiä hyödyntäen. (Nummenmaa, 2009, s. 32–33.) Vastaavasti taas laadullisen tutkimuksen kysymysten vastaukset ovat sana- ja lausemuodoissa, eli niistä ei saa numeerisia vastauksia (Kananen, 2017, s. 35). Tällaisia vastauksia saan, kun olen esittänyt kyselylomakkeen ja haastattelun kysymykset avoimina kysymyksinä.

5.2 Ostopolku-opetusmateriaali tutkimuksen kohteena

Kuluttajuus näkyy esimerkiksi ostoksia tehdessä, asumisessa tai liikkuesssa paikasta toiseen. Kotitalouden sisältöalue ”S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen koudissa” pyrkii osaltaan tukemaan opetusta kuluttajuuden teemoihin. KKV on Opetushallituksen kanssa yhteistyössä tuottanut opetusmateriaalia, jolla pyritään tukemaan edellä mainittua sisältöaluetta. Se on kuluttajakasvatusta varten tuotettu tukimateriaali, joka sisältää monipuolista sisältöä ja ideoita käytettäväksi monilaisessa opetuksessa. (Opetushallitus, 2020d.)

Tutkimukseni kohteena on Ostopolku-opetusmateriaali. Ostopolku-opetusmateriaali on tarkoitettu opetuksen suunnittelun tukiaineistoksi ja materiaalin harjoitusten tavoitteena on saada oppilas hahmottamaan hänen tekemänsä valinnat ostopolkuna, ei vain irrallisina osina toisistaan. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019b.) Ostopolkuun kuuluvien harjoitusten pohjana on käytetty EU:n komission laatimaa ohjelmaa ”Digital Single Market Policy” ja ”The Digital Competence Framework for Consumers 2017”- raporttia. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019a).

Kuvio 1. Ostopolku. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019b)

Ostopolku-opetusmateriaali koostuu viidestä osasta, jotka on havainnollistettu yllä olevaan kuvaan. (Kuvio 1.). Osien tavoitteena on hahmottaa koko ostamisen prosessia. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.) Ostopolku-malli alkaa sillä, että oppilasta opetetaan ymmärtämään omaa rooliaan kuluttajana. Malli mahdollistaa ostamisen vaiheiden läpikäynnin vaihe kerrallaan. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019b.) Askeleet alkavat tiedon hankkimisesta ja mainontaan tutustumisesta ja päättyen tuotteen käytön lopettamiseen joko hävittämisen tai jatkokäytön päättämisen kautta.

Ensimmäinen osa on kuvion keskellä oleva "Olen kuluttaja". Tämän jälkeen loput neljä menevät askeleittain ja nämä askeleet ovat (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.):

1. Etsin tietoa ja kohtaan mainontaa
2. Teen kauppoja
3. Käytän, kulutan ja reagoin
4. Päätän jatkosta

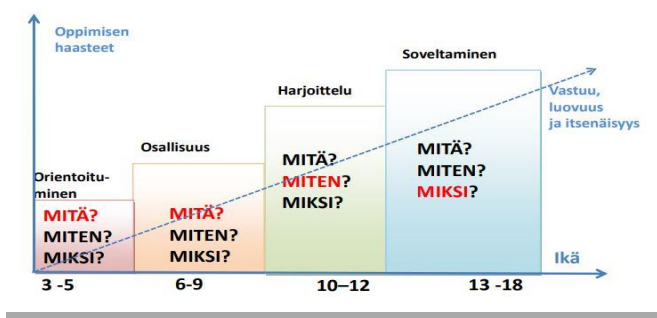
Kaikkia Ostopolun vaiheita ympäröi kestävyys (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b). Se tarkoittaa muun muassa sitä, että opetuksessa pyritään ohjaamaan ekologiseen toimintaan, sekä pohtimaan ja toimimaan koko kulutusprosessissa taloudellisesti ja sosiaalisesti kestäväällä tavalla. Prosessit alkavat kuluttajan tarpeesta tai halusta jotakin hankintaa kohtaan. Sen jälkeen kuluttaja tekee valintoja ja päätöksiä, maksaa ostoksen ja tekee mahdollisia siihen liittyviä sopimuksia. Kuluttaja käyttää tuotetta tai palvelua, kunnes haluaa siitä luopua tai käyttö loppuu. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2019b.)

Jokainen mallin osa sisältää erilaisia valmiita harjoituksia tai tehtäviä. Ostopolku-mallin lopuksi voi vielä tehdä koko ostopolun vaiheiden kertaamista kokoavien tehtävien avulla. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.) Jokaisella Ostopolun osalla ja askeleella on omat aiheet, joihin on asetettu tavoitteet. Minä kuluttaja- osan keskeisiä aiheita on kestävä kulutus ja kulutustottumukset. Sen tavoitteena on

motivoida kuluttajaa toimimaan vastuullisesti päätöksenteossa, sekä tunnista-
maan ja arvioimaan toimintaansa. Askeleet alkavat kuluttajan etsiessä ja kohda-
tessa mainontaa, jossa keskeisiä aiheita ovat vuorovaikutuksen synty, kuluttajan
omat roolit ja toiminta sekä asiakassuhteiden synty ja niissä toimiminen. Tavoit-
teet tälle askeleelle ovat motivoinnin synty vastuullisuuteen, tiedonhankkimiseen,
oman toiminnan arvioimiseen ja aktiiviseen toimintaan kaupallisessa viestin-
nässä. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020c.)

Toinen askel on ”Teen kauppoja”, jossa aiheena on oman talouden suunnittelu,
erilaiset maksamisen vaihtoehdot, kaupanteko ja sopimukseen tutustuminen ja nii-
den solmiminen. Tavoitteena tässä on tehdä päätöksiä taloudellisesti tarkoituk-
senmukaisesti, motivoida kestävään taloudenhallintaan, omien oikeuksien ja vas-
tuiden opettelu, sopimusten tekemisen ymmärtäminen ja oppiminen. Kolmas as-
kel ”Käytän, kulutan ja reagoin sekä päätän jatkosta” ja neljäs askel ”Päätän jat-
kosta” ovat ostotapahtuman jälkeen tapahtuvia vaiheita. Tässä aiheita ovat rek-
lamoinnin tekeminen, erilaiset maksujärjestelyt ja asiakaspalvelu. Tavoitteena
näille on omatoimisuuden tukeminen ja oikeuksien käytön oppiminen virhe- ja
reklamaatiotilanteissa, erilaisten elämäntilanteiden muuttumisen ymmärtäminen
ja vaikutus talouteen ja näissä vastuullisesti toimimista. Tuotteen tai palvelun elin-
kaaren loppuessa tavoitteena on oppia arvioimaan kriittisesti siihen kuuluvia koh-
tia, esimerkiksi sopimusten päättyminen ja tietosuoja. (Kilpailu- ja kuluttajavi-
rasto, 2020e.)

Kuten edellä jo toin esiin, niin Ostopolun avulla pyritään luomaan oppilaille koko-
naisvaltainen kuva ostamisesta. Ostopolussa on otettu huomioon eri ikäiset op-
pijat ja näille neljälle eri ikäryhmälle on tehty soveltuvat Ostopolku-mallit. Suunni-
teltaessa Ostopolku-mallin käyttöä omassa opetuksessa, pitää miettiä minkä
ikäisten ja tasoisten oppijoiden kanssa työskennellään. Oppimisesta puhutaan
jatkumona, jossa aikaisemmin opittu tieto on pohjana uuden tiedon rakentumi-
selle sen päälle. Näitä eri tasoja (Kuvio 2.) ovat mitä, miten ja miksi-
tasot. (Kil-
pailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.)

Kuvio 2: Opetuksen jatkumo. (Palojoki, Janhonen-Abreuquah & The Nordic Estonian Consumer Education group, 2013, s. 3)

Oppimisessa lähdetään liikkeelle Mitä-tasosta varhaiskasvatuksessa tai alimmilla alaluokilla olevien kanssa, joille kuluttamisen ympäristöt eivät ole vielä jäsenyneet. Miten-taso on tästä seuraava, alakoulun isommille ja 7.-luokkalaisille. Heidän kanssaan harjoitellaan kuluttajana toimimista ja heille on kertynyt jo kokemusta esimerkiksi ostamisesta. Miksi-taso on peruskoulun kahdelle viimeiselle luokalle ja toisen asteen opiskelijoille, joille on jo kertynyt kokemusta monenlaisissa kulutustilanteissa, mutta kuitenkin vielä tarvitsevat harjoitusta kohti täysi-ikäisyyttä ja aikuisuuden vastuita ajatellen. Tämä viimeinen taso tukee itsenäistymistä ja aktiiviseksi kuluttajaksi kasvua, mutta myös ongelmanratkaisutaitoja. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.)

5.3 Tutkimuksen kohderyhmä

Tapasimme kevään 2020 aikana KKV:n Taina Mäntylän kanssa kahteen otteeseen tutkielmani aiheen suunnittelun tiimoilta. Ensimmäisellä kerralla lähdimme hahmottelemaan tutkimuksen mahdollisia aiheita. Toinen tapaaminen toteutettiin niin, että mukana oli myös Nuorten Akatemian Ulla Saalasti. Saalasti tuli mukaan tapaamiseen, koska hän ja Mäntylä ovat tehneet yhteistyötä muun muassa Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutuksen parissa.

Ostopolku-opetusmateriaali oli yhtenä osana Osallisuutta kuluttajakasvatukseen-täydennyskoulutusta. Koulutus on vuosina 2018–2019 toteutettu ja Opetushallituksen rahoittama koulutus, johon osallistui kotitalouden ja yhteiskuntaopin opettajia (Nuorten Akademia, 2020). Täydennyskoulutuksen teemoja oli kolme ja ne

olivat, nuoret kuluttajina, kuluttajaksi kasvaminen ja kestävä kuluttajuus. Alkuperäisen suunnitelmana oli, että tavoittelen vain kyseiseen koulutukseen osallistuneita vastaamaan kyselyyni. Ulla Saalasti lähetti koulutukseen osallistuneille opettajille sähköpostin, jossa hän tiedusteli halukkaita, jotka haluavat olla tutkimuksessa mukana. Tietoturvasyistä Saalasti hoiti tämän vaiheen. Tämän prosessin jälkeen minä sain tutkimuksesta kiinnostuneiden opettajien yhteystiedot, jolloin pystyin olemaan heihin itse yhteydessä.

Tutkimukseen ilmoittautui kuusi kiinnostunutta. Lähetin näille kuudelle kevään loppupuolella sähköpostiviestin, jossa esittelin itseni ja kerroin tutkimukseni vaiheesta ja tavoitteestani lähettää heille lukuvuoden 2020–2021 alussa kyselylomakkeen linkin. Päätimme kuitenkin, että pyrimme saamaan kyselylomakkeelle myös näiden kuuden ilmoittautuneen lisäksi muitakin vastaajia. Elokuun 2020 alussa KKV julkaisi Vieraskynä-palstallaan kirjoittamani blogitekstin (liite 1), jossa kerroin tutkimuksestani ja kyselystä. Tämän avulla pyrimme tuomaan aiheetta enemmän esille ja saamaan lisää vastaajia. Blogitekstissä oli mukana linkki kyselylomakkeeseen, jotta kynnyks vastata kyselyyn olisi mahdollisimman matala ja se onnistuisi saman tien blogin luettua. Nuorten Akatemian kautta mukana olleet saivat minulta suoraan sähköpostin, jossa oli linkki sekä blogitekstiin, että kyselylomakkeeseen.

Netin kautta tehdyn verkkokyselyn voi toteuttaa joko tarkkaan määritellyn otoksen rajauksella tai vapaammin vastaajia hankkiessa erilaisia sosiaalisen median väyliä käyttäen (Valli, & Perkkilä, 2015, s. 111). Hyödynsin aiheeni ja kyselylomakkeen jakamisen väylinä sosiaalista mediaa. Jaoimme KKV:n kanssa blogitekstiä ja linkkiä kyselylomakkeeseen Facebookissa eri kotitalousopettajille suunnatuilla sivuilla, sekä Kulman-sivuilla, lisäksi Ulla Saalasti laittoi vielä syksyllä 2020 tietoa tutkimuksesta. Pyrimme tällä jakamisella siihen, että aihe saisi näkyvyyttä ja tätä kautta tulisi myös lisää vastaajia. Kyselyn jakaminen sosiaalisen median alustalle tuo kuitenkin Vallin ja Perkkilän (2015) mukaan muutamia haasteita. Tällä tavalla tehdyllä jaolla, ei pystytä valikoimaan vastaajia, kuten tarkan sähköpostilistan kautta. Sosiaalisen median kautta kerätyllä aineistolla käytetään otoksen sijasta käsitettä näyte. Kuitenkin tätä alustaa käyttäen on mahdollista tavoittaa

helposti ja nopeasti hyvinkin laaja vastaajajoukko. (Valli & Perkkilä, 2015, s. 111-112.)

5.4 Aineiston hankinta

Aineistonkeruun ensimmäisessä vaiheessa keräsin tietoa kyselylomakkeen avulla. Kyselylomakkeen vastausten lukumäärän (N=10) perusteella päätin vielä haastatella Ostopolku-opetusmateriaalia käyttänyttä. Tämän lisäksi haastattelin vielä KKV: n Taina Mäntylää, joka on kehittänyt Ostopolku-opetusmateriaalin.

5.4.1 Aineiston hankinta kyselylomakkeella

Tutkimukseni ensimmäisen aineistonkeruuvaiheen toteutin kyselylomakkeen (liite 2) avulla nettikyselynä. Nettikyselyjä käytetään nykyään sekä kaupallisissa tarkoituksissa että tutkimuksen teossa. Yhtenä nettikyselyn vahvuutena nähdään niiden visuaaliset mahdollisuudet, toinen on sen nopeus kyselyn lähettämisessä ja palauttamisessa, sekä kolmantena taloudellisuus. (Valli & Perkkilä, 2015, s. 109.) Kyselyllä tehdyn tutkimuksen yksi hyvä puoli on se, että sillä voidaan kerätä tietoa laajalta ryhmältä ja kyselylomakkeen lähettäminen on vaivatonta (Hirsjärvi ym., 2009, s. 195). Tämä oli myös oma tarkoitukseni, että saan jaettua kyselylomaketta eri väyliä pitkin ja yrittää sitä kautta tavoittaa mahdollisimman monta Ostopolku-opetusmateriaalia käyttänyttä opettajaa. Kyselytutkimuksen heikkoina kohtina Hirsjärvi ym. (2009, s. 195) pitävät muutamia kohtia, näitä pohdin enemmän Luotettavuus-luvussa tämän tutkielman loppupuolella. Kyselyiden haasteena on esimerkiksi se, että voi olla haastavaa löytää vastaajia, koska tällaisia kyselyitä tulee ihmisille paljon (Hirsjärvi ym., 2009, s. 198).

Tutkimuskysymykseni ohjasivat kyselylomakkeen kysymysten muodostamisessa. Lisäksi hyödynsin tutkimukseni teemoja. Hirsjärvi ym. (2009) antavat ohjeita laadukkaasti kyselylomakkeen tekemiseen. Kyselylomakkeen pitää olla selkeä, sisältää tarkkoja ja lyhyitä kysymyksiä, välttää kaksoismerkkien käyttöä sekä antaa vastaajalle mahdollisuus vastata ”ei mielihoidettua”. Lisäksi kyselylomakkeen tekijän on hyvä pohtia tarkkaan kysymysten lukumäärää sekä sitä missä järjestyksessä asioita kysytään. Lopuksi vielä kyselylomake on hyvä tarkistaa huolella

myös kielen osalta, jotta kysely ei sisällä liian vaikeita kysymyksiä tai kysymykset eivät muodostu liian ohjaileviksi. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 202–203.) Alla on kuvattu oman tutkimukseni tutkimuskysymykset ja teemat, joiden pohjalta lähdin rakentamaan kyselylomakkeen kysymyksiä (Taulukko 1.).

Taulukko 1. Tutkimuskysymykset, teemat ja kyselylomakkeen kysymykset.

Tutkimuskysymys	Teema	Kyselylomakkeen kysymys
1. Miten opettajat hyödyntävät Ostopolku-opetusmateriaalia opetuksessaan?	<p data-bbox="651 1037 802 1066">Käytön useus</p> <p data-bbox="651 1641 887 1697">Materiaalin pedagoginen hyödyntäminen</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li data-bbox="983 589 1382 651">1. Osallistuitko Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen? <li data-bbox="983 678 1382 797">2. Mikäli osallistuit Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen, oletko käyttänyt sieltä saamaasi harjoitusmateriaalia? <li data-bbox="983 824 1382 887">3. Miten sait tietää Ostopolku-opetusmateriaalista? <li data-bbox="983 969 1382 1066">4. Kuinka usein käytit Ostopolku-opetusmateriaalia viime lukuvuonna? <li data-bbox="983 1093 1382 1167">5. Minkä oppiaineen tunneilla hyödynsit Ostopolku-opetusmateriaalia? <li data-bbox="983 1193 1382 1290">6. Aiotko käyttää kyseistä opetusmateriaalia kuluvan lukuvuoden aikana? <li data-bbox="983 1317 1382 1391">7. Minkä oppiaineen tunneilla aiot hyödyntää Ostopolku-opetusmateriaalia? <li data-bbox="983 1417 1382 1626">8. Ostopolun osia on viisi, jotka ovat: Olen kuluttaja, Etsin tietoa ja kohtaan mainontaa, Teen kaappoja, Käytän, kulutan ja reagoin sekä Päättän jatkosta. Koroituuko jokin Ostopolun osista opetuksessasi? <li data-bbox="983 1653 1382 1727">9. Jos käytät joitakin osioita muita enemmän, kerro tarkemmin, miten käytät niitä opetuksessasi. <li data-bbox="983 1753 1382 1939">10. Mitä Kilpailu- ja kuluttajaviraston internet-sivuilta löytyvistä Ostopolkuun liittyvistä harjoitusmateriaaleista olet hyödyntänyt opetuksessasi?

		<p>11. Millaista palautetta olet saanut oppilailta Ostopolku-opetusmateriaalin harjoituksista?</p> <p>12. Millä muulla tavoin hyödynnät Ostopolku-opetusmateriaalia?</p>
2. Minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on opetusmateriaalin käytöstä?	Arvio materiaalin toimivuudesta	<p>13. Mitkä harjoitukset tai Ostopolku-opetusmateriaalin osat ovat olleet kokemuksesi mukaan toimivia luokkatilanteissa?</p> <p>14. Mitkä opetusmateriaalin osat tai harjoitukset koet haastavana käyttäjä?</p>
3. Miten opettajat kehittäisivät opetusmateriaalia?	<p>Opettajien toiveet oppimateriaalin kehittämisestä</p> <p>Kuluttajakasvatuksen opettamisen haasteet ja mahdollisuudet</p>	<p>15. Mitä haluaisit poistaa opetusmateriaalipaketista, miksi?</p> <p>16. Mitä haluaisit lisätä opetusmateriaalipakettiin,</p> <p>17. Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa opettamasi aineen/ aineiden kannalta?</p> <p>18. Mitä muuta haluaisit kertoa Ostopolku-opetusmateriaalin käytöstä?</p>

Tutkimuskysymysten ja kyselylomakkeen kysymysten väliin muodostin teemat, eli aiheet, mitä tutkimuksessani haluan selvittää. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni "Miten opettajat hyödyntävät Ostopolku-opetusmateriaalia opetuksessaan?"-linkittyy materiaalin pedagogiseen hyödyntämiseen ja siihen, miten usein ja kuinka paljon opettajat hyödyntävät opetusmateriaalia eli käytön useuteen.

Toisessa tutkimuskysymyksessä "Minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on opetusmateriaalin käytöstä?"-opettajat saavat pohtia ja arvioida opetusmateriaalin toimivuutta. Kolmannella tutkimuskysymyksellä "Miten opettajat kehittäisivät opetusmateriaalia?"-selvitetään sitä, miten opettajat muokkaisivat ja kehittäisivät sitä ja onko heillä siihen jotain kehittämissuhteita. Lopuksi halusin vielä kysyä opettajilta minkälaisia haasteita ja mahdollisuuksia opettajat näkevät kuluttajakasvatukseen tällä hetkellä.

Kyselylomakkeeni muodostui kolmesta osasta. Kolmen teeman lisäksi kysyin kyselylomakkeen alussa vastaajien taustatietoja. Taustatiedoista muodostui kyselylomakkeen Osio 1. Taustatietoina halusin tietää, millä koulutusasteella (alakoulu, yläkoulu, toinen aste) opettaja opettaa. Koulutusasteen lisäksi halusin vielä tarkentaa, että mitä luokkia opettaja opettaa peruskoulussa. Kysyin myös opettajan työkokemuksen sekä mitä oppiaineita opettaja opettaa.

Kyselylomakkeen toinen osio oli nimeltään ”Ostopolku-opetusmateriaalin käyttö”, jossa pyrin saamaan vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni, eli tietoa opetusmateriaalin käytön useudesta ja hyödyntämisestä opetuksessa. Osion alussa selvitin, oliko opettaja osallistunut Osallisuutta- kuluttajakasvatukseen- koulutukseen, onko käyttänyt mahdollisesti sieltä saatua opetusmateriaalia Ostopolkuun liittyen, sekä miten opettaja sai tietää tästä opetusmateriaalista. Näiden kysymysten jälkeen selvitin, miten usein opettaja on käyttänyt viime lukuvuonna Ostopolku-opetusmateriaalia ja aikooko hän käyttää sitä kuluvana lukuvuonna. Näissä kahdessa kysymyksessä vastaaja valitsi valmiista vaihtoehdoista sopivan. Näiden jälkeen loput kyselylomakkeen kysymyksistä olivat avoimia, eli vastaaja sai vastata niihin omin sanoin. Kysymyksenä oli, että missä oppiaineissa opettaja on opetusmateriaalia käyttänyt. Pedagogisesta hyödyntämisestä halusin lisäksi kysyä, että korostuuko mahdollisesti jokin Ostopolku-opetusmateriaalin osista opetuksessa ja jos korostuu, niin millä tavalla. Lisäksi halusin tietää, mitä KKV: n internetsivuilta löytyviä harjoituksia opettaja hyödyntää opetuksessaan ja millä muulla tavoin opettaja hyödyntää opetusmateriaalia.

Kyselylomakkeen osio kolme, ”Ostopolku-opetusmateriaalin käyttökokemukset”, sisälsi kuusi avointa kysymystä, joiden tavoitteena oli saada tietoa materiaalin toimivuudesta sekä opettajien toiveita opetusmateriaalin kehittämisestä edelleen. Halusin selvittää, onko materiaalissa mahdollisesti jotain sellaista, minkä opettaja haluaisi poistettavan ja jotain sellaista, mitä opettaja kaipaisi siihen lisää. Osion kolme lopussa halusin vielä saada tietoa, mitä opettajat ajattelevat tällä hetkellä kuluttajakasvatuksen opettamisen haasteista ja mahdollisuuksista. Kyselylomakkeen viimeisenä kohtana annoin vastaajalle mahdollisuuden vielä kertoa jotakin muuta opetusmateriaalista, jos oli jotain sellaista, mikä ei ollut aikaisemmissa vastauksissa tullut esiin.

Kyselylomake on tehty Helsingin yliopiston e-lomakepohjalle. E-lomakkeen pääsee tekemään kirjautumalla Helsingin yliopiston e-lomakepalveluun. Kirjautumiseen tarvitsee olla voimassa olevat Helsingin yliopiston käyttäjätunnukset. (E-lomake, 2020.) Kyselylomake muokkaantui lopulliseen muotoonsa eri kommenttien perusteella. Kommentteja kyselylomakkeeseen antoi KKV:n Taina Mäntylä ja siellä toiminut harjoittelija sekä Helsingin yliopistolta tutkielmani ohjaaja Päivi Paoljoki. Tämän lisäksi pyysin kommentteja viime kesänä valmistuneelta kotitalousopettajalta, jonka kanssa olen aikaisemmin tehnyt oppimistehtäviä. Hän oli hie-man tietoinen aiheestani, mutta tutkimuksen kohteena oleva opetusmateriaali ei ollut hänelle tuttu. Arvioin, että hän oli riittävän etäällä, jotta osaa katsoa niin sanotusti ulkopuolisin silmin kyselylomaketta.

5.4.2 Aineiston hankinta haastattelemalla

Haastattelun etu kyselylomakkeella toteutettuun tutkimukseen on Hirsjärven ym. (2009) mukaan siinä, että haastattelussa ollaan kielellisessä vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa. Tämä mahdollistaa joustavamman aineistonkeruun. Tässä tavassa hyvä puoli on myös se, että haastattelun kulkua voidaan muokata tarpeen niin vaatiessa paremmin ja vastaajien myötäily on helpompaa. Haastattelua käytetään myös, kun halutaan nähdä vastaaja subjektina ja aiheesta halutaan saada syvempää tietoa. Haastattelu mahdollistaa myös vastausten selventämisen. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 205.)

Tein ensin kyselylomakkeen ja siitä saatujen vastausten lukumäärän (N=10) perusteella päätin vielä haastatella Ostopolku-opetusmateriaalia käyttänyttä. Olin saanut Taina Mäntylältä KKV:ltä erään kotitalousopettajan yhteystiedon, jonka tiesin käyttäneen Ostopolku-opetusmateriaalia. Olin häneen sähköpostilla yhteydessä, kerroin tutkimuksestani ja kysyin halukkuutta osallistua haastatteluun. Haastatteluun vastannut ei ollut vastannut kyselylomakkeeseen, joten kysymykset eivät tulleet vastaajalle uudelleen.

Haastattelu toteutettiin Zoom-etäyhteyttä hyödyntäen. Lähetin Zoom-linkin haastateltavalle muutama päivä ennen haastattelua. Tein itse ennen haastattelua

edeltävänä päivänä testihaastattelun, jotta sain varmistettua, että minulla on kaikki valmiina ennen varsinaista haastattelua. Tallensin haastattelun sekä Zoom- ohjelmalla, että puhelimen ääninauhuriin. Puhelimen käyttö osoittautui tässä hyväksi, sillä sen avulla haastattelun litterointi oli helppo teknisesti toteuttaa. Puhelin oli aivan näppäimistön vieressä, joten se oli helppo pysäyttää ja siitä sai myös puhenopeuden laitettua hitaammalle, joka sekkin helpotti litteroinnin tekemistä.

Tein haastattelurungon apukysymyksistä (liite 3), jonka pohjalta haastattelu toteutettiin. Haastattelua varten päätin, että minun ei orjallisesti pidä noudattaa haastattelurunkoa, vaan se toimii itselleni enemmän muistilistana. Haastattelurungon kysymysten muodostamisessa käytin apuna tutkimuskysymyksiäni, teemoja ja kyselylomakkeen kysymyksiä. Aluksi kysyin haastateltavan taustatietoja, eli halusin tietää, millä luokka-asteilla opettaja opettaa ja mitä aineita. Olin myös kiinnostunut hänen ja Taina Mäntylän yhteistyön alkamisesta ja Ostopolku-opetusmateriaalin mukaan tulemisesta. Taustatietojen jälkeen olin kiinnostunut kysymään alkuun Ostopolku-opetusmateriaalin käytöstä (Taulukko 2.)

Taulukko 2. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen teema ja haastattelukysymykset.

TUTKIMUSKYSYMYS	TEEMA	HAASTATTELUKYSYMYKSET
Miten opettajat hyödyntävät Ostopolku-opetusmateriaalia opetuksessaan?	Ostopolku-opetusmateriaalin käyttö ja pedagoginen hyödyntäminen	Kuinka paljon olet käyttänyt Ostopolku-opetusmateriaalia? Millä oppitunneilla käytät? Millä tavoin käytät sitä opetuksen suunnittelussa? Millä tavoin käytät sitä opetuksen toteutuksessa? Oletko hyödyntänyt harjoituksia?

Yllä olevasta taulukosta näkee ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni liittyvän teeman ja haastattelukysymykset.

Taulukko 3. Toisen tutkimuskysymyksen teema ja haastattelukysymykset.

TUTKIMUSKYSYMYS	TEEMA	HAASTATTELUKYSYMYKSET
2. Minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on opetusmateriaalin käytöstä?	Arvio materiaalin toimivuudesta	<p>Minkälaista yhteistyötä olet tehnyt yhteiskuntaopin opettajan kanssa?</p> <p>Miten toteutitte Ostopolkuun liittyvän yhteistyön?</p> <p>Nousiko jotain huomioita tässä yhteistyössä Ostopolun suhteen?</p> <p>Mitkä osat Ostopolusta ovat olleet toimivia?</p>

Toinen tutkimuskysymyksen liittyi opettajan arvioon opetusmateriaalin toimivuudesta. Nämä haastattelukysymykset ovat yllä olevassa taulukossa (Taulukko 3.)

Taulukko 4. Kolmannen tutkimuskysymyksen teemat ja haastattelukysymykset.

TUTKIMUSKYSYMYKS	TEEMA	HAASTATTELUKYSYMYKSET
3.Miten opettajat kehittäisivät opetusmateriaalia?	<p>Opettajien toiveet oppimateriaalin kehittämisestä</p> <p>Kuluttajakasvatuksen opettamisen haasteet ja mahdollisuudet</p> <p>Muuta:</p>	<p>Mitä haluaisit poistaa opetusmateriaalipaketista? Miksi?</p> <p>Mitä haluaisit lisätä opetusmateriaalipakettiin?</p> <p>Millaisena näet oppimateriaalien roolin tulevaisuudessa kuluttajakasvatuksen opetuksessa?</p> <p>Millaista oppimateriaalia oppilaat kaipaisivat kokemuksesi perusteella?</p> <p>Millaisia haasteita näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa?</p> <p>Millaisia mahdollisuuksia näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa opettamasi aineen kannalta?</p> <p>Haluaisitko kertoa vielä jotain Ostopolku-opetusmateriaaliin ja/tai kuluttajakasvatukseen liittyen?</p>

Kolmannen aiheen haastattelukysymykset liittyvät opetusmateriaalin kehittämiseen, eli kolmanteen tutkimuskysymykseen (Taulukko 4.). Lisäksi halusin selvittää, mitä haastateltava ajattelee kuluttajakasvatuksen opettamisen haasteista ja mahdollisuuksista.

Käyttökokemushaastattelun lisäksi haastattelin KKV: n Taina Mäntylää. Haastattelun tavoitteena oli syventää aineistoa ja arvioida millaisia yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia löytyy hänen haastattelustaan ja opettajien käyttökokemuksista. Lisäksi olin kiinnostunut keräämään tietoa opetusmateriaalin kehittämisestä, sen lähtökohdista ja sille asetusta tavoitteista. Haastattelurunko löytyy liitteenä (liite 4).

5.5 Aineiston analyysi

Hirsjärven ym. (2009) mukaan aineiston analyysi, siitä tehdyt tulkinnat ja johtopäätökset ovat tutkimuksen tärkeimpiä kohtia. Analyysiä tehdessä tulee ilmi vastaukset tutkimusongelmiin. Toisaalta taas analyysistä saattaa nousta esiin asioita, mitä tutkimuksen alussa olisi pitänyt tehdä toisin. Ennen varsinaisen analyysin tekoa pitää aineistoa käydä läpi sen verran, että tarkistaa onko siinä virheitä tai puuttuuko mahdollisesti joitakin tietoja. Saattaa myös olla tilanne, että joitakin tietoja pitää vielä täydentää tai pitää pyytää vastaajia palauttamaan lomakkeita. Näiden jälkeen päästään järjestämään laadullinen aineisto, joka saattaa olla aikaa vievä vaihe, riippuen aineiston koosta. Määrällisessä tutkimuksessa tehdään muuttujia ja koodataan. Laadullinen aineisto myös litteroidaan, eli esimerkiksi haastattelussa tallennettu puhe kirjoitetaan tekstiksi, josta se analysoidaan. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 221–222.) Litteroinnin avulla aineistoon pääsee myös paremmin tutuksi kuin haastattelua tehdessä (Eskola, 2015, s. 186). Päätin litteroida haastattelut kokonaan.

Analyysiä voidaan ajatella tehtävän kahdella tavalla, joko selittäen tai ymmärtäen. Tilastollista analyysiä, eli kvantitatiivista, käytetään usein selittämiseen tavoittelevissa tutkimuksissa. Laadullisessa tutkimuksessa käytetään usein ym-

märtämistä tavoittelevaa analysointia. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 224.) Tulen käyttämään omassa työssäni laadullista sisällönanalyysia. Koska työtäni ohjaa tekemäni kyselylomake ja haastattelu, on kyseessä aineistolähtöinen sisällönanalyysi. Haastattelut ovat olleet teemahaastatteluita, joten niiden analyysin kohdalla lähdän liikkeelle teemoihin liittyvistä kohdista. (Eskola, 2015, s. 188, 194.) Lisäksi tulosluvun alussa kuvaan joitakin taustatietojen vastauksia frekvenssien eli lukumäärien avulla, joka on yksinkertaisin aineiston kuvailutapa havainnoille. Frekvenssit käyvät hyvin myös aineiston graafiseen esitykseen. (Nummenmaa, 2009, s. 54.)

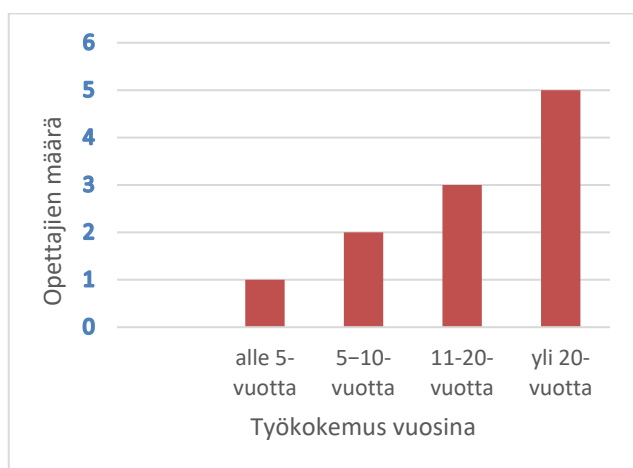
6 Tutkimustulokset ja niiden tulkintaa

Opettajista, jotka olivat osallistuneet Osallisuutta kuluttajakasvatukseen-koulutukseen, kuusi oli ilmoittanut halukkuutensa osallistua tutkimukseeni vastaamalla kyselylomakkeeseen. Kymmenen opettajaa vastasi kyselylomakkeeseen. Haastattelin lisäksi yhtä Ostopolku-opetusmateriaalia käyttänyttä opettajaa sekä Taina Mäntylää KKV:ltä, joka on kehittänyt materiaalin. Kerron ensin vastaajien taustatiedoista, jonka jälkeen kerron tulokset tutkimuskysymysten mukaan jaoteltuina sekä lopuksi Mäntylän haastattelun tulokset. Käytän haastattelun ja kyselomakkeen aineistositaatteja, eli aineiston suoria otteita, kuvaamaan tuloksia.

6.1 Vastaajien taustatiedot

Jokainen kyselylomakkeeseen vastannut opettaja opetti yläkoulun oppilaita. Yksi vastaajista opetti yläkoulussa ainoastaan 7.-luokkalaisia, hän opetti myös alakoululla useampaa luokka-astetta. Lisäksi yksi yläkoulun kaikkia luokkia opettava ilmoitti opettavansa myös 6.-luokkalaisia.

Suurin vastaajaryhmä, viisi opettajaa, oli kerryttänyt opettajakokemusta yli 20-vuotta (Kuvio 3). 11–20- vuoden työkokemus oli kolmella vastaajalla, 5–10- vuoden työkokemus oli kahdella vastaajalla. Yksi vastaajista oli tehnyt opettajan työtä alle viiden vuoden ajan. Tässä oli mukana sekä kyselylomakkeeseen vastanneet että haastateltu opetusmateriaalia käyttänyt opettaja.

Kuvio 3. Vastaajien työkokemus vuosina.

Kyselylomakkeeseen vastanneiden opettajien opettavat aineet olivat jakautuneet tasaisesti kotitalouden ja yhteiskuntaopin suhteen. Neljä opettajaa kertoi opettavansa yhteiskuntaoppia, uskontoa ja historiaa. Yksi näistä opettajista opetti lisäksi yrittäjyyttä ja kaksi opetti yhteiskuntaopin lisäksi elämäntietoa. Neljä muuta opettajaa kertoi opettavansa kotitaloutta, joista kaksi opettajaa opetti lisäksi terveystietoa. Näiden kahdeksan vastaajan lisäksi loput kaksi kertoivat opettavansa sekä yhteiskuntaoppia että kotitaloutta. Haastattelemani opettajan opettavina aineina oli myös tämä yhdistelmä, kotitalous ja yhteiskuntaoppi.

Kyselylomakkeeseen vastanneista opettajista osallistui Osallisuutta kuluttajakasvatukseen-koulutukseen seitsemän sekä haastattelemani opettaja. Opettajista kahdeksan oli saanut tietää Ostopolku-opetusmateriaalista koulutuksessa ja yksi internet-haun avulla. Muutamien vastauksien perusteella selvisi myös, miten he olivat löytäneet koulutuksen. Koulutuksen pariin oli yksi opettaja löytänyt kotitalousopettajalta saadun vinkin kautta ja toinen opettaja Kotitalousopettajien Facebook-sivujen avulla.

Haastateltava kertoo kiinnostuksen heräämisestä Ostopolku-opetusmateriaalia kohtaan:

”...koulutuksessa, joka oli tarkoitettu aine niinkun pareille eli työpäreille, jotka edustaa eri oppiaineita. Me oltiin sit mun yhteiskuntaopin kollegan kanssa sit koulutuksessa ja siellä me niinku vähän innostuttiin niin ostopolku jutusta. Et et miettiin, et tätä vois hyödyntää...”

6.2 Ostopolku-opetusmateriaalin hyödyntäminen opetuksessa

Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessäni olin kiinnostunut siitä, miten opettajat hyödyntävät Ostopolku-opetusmateriaalia opetuksessaan. Kyselystä selvisi, että kaikki Osallisuutta kuluttajakasvatukseen-koulutukseen osallistuneet olivat käyttäneet koulutuksesta saanutta harjoitusmateriaalia.

Kysymykseen, miten usein opettajat ovat käyttäneet opetusmateriaalia, opettajista kahdeksan vastasi opetusmateriaalin käyttämisen määrään viime vuonna,

että ”Kokeilin, mutta en käyttänyt jatkuvasti”. Lisäksi kaksi opettajaa ilmoitti käyttäneen opetusmateriaalia noin kerran kuukaudessa. Nämä kaksi opettajaa olivat kotitalouden opettajia. Jokainen opettaja aikoi käyttää Ostopolku-opetusmateriaalia myös kuluvan lukuvuoden aikana. Kaksi, jotka olivat käyttäneet noin kerran kuukaudessa, arvioivat käyttävänsä opetusmateriaalia noin kerran kuukaudessa myös kuluvan lukuvuoden aikana. Näiden vastaajien lisäksi myös kaksi muuta kotitalousopettajaa aikoivat hyödyntää materiaalia noin kerran kuukaudessa. Kuusi muuta vastaajaa aikoivat jatkaa samaan tapaan kuin viime vuonna, eli aikoivat kokeilla opetusmateriaalia. Haastateltavakin aikoi vielä hyödyntää jatkossa opetusmateriaalia ja hän kommentoi sitä seuraavasti:

”Kyl mä tuun vielä hyödyntämään. Kyl mä tuun, koska mun mielestä se on jotenkin niin selkee. Sellanen niinku niinku mä ite tykkään tällasesta niinku aika systemaamisesta ajattelusta ja punaisista langoista ja tiedon rakentumisesta. Ni mun mielestä sopii hyvin siihen tosi hyvin. Ja se niinku luo raameja siihen kuluttajakasvatukseen, niihin osa-alueisiin. Että tota siin on niinku jotenkin helppo valita niitä, mitä millekin porukalle sit ottaa.”

Kyselylomakkeeseen vastanneista opettajista kuusi käytti opetusmateriaalia kotitalouden tunneilla, näistä vastaajista kaksi vastasi käyttäneen sekä kotitalouden että yhteiskuntaopin oppitunneilla. Haastateltu opettaja kertoi käyttäneen myös sekä kotitalouden että yhteiskuntaopin oppitunneilla. Neljä opettajaa oli käyttänyt yhteiskuntaopin oppitunneilla. Vaikka osalla opettajilla oli myös muita opetettavia aineita, niin opetusmateriaalia oli hyödynnetty ainoastaan kotitalouden tai yhteiskuntaopin tunnilla.

Kysyin kyselylomakkeessa, painottuuko opettajan opetuksessa jokin Ostopolun osista. Suurimmalla osalla ei painottunut, sillä kahdeksan vastaajaa kymmenestä vastasi tähän kieltävästi. Vastaaja vielä kommentoi erikseen:

”Ostopolkuympyrä on aiheita opetettaessa aina esillä, jotta oppilaille syntyy kuva siitä, että kuluttaminen on kiertokulku, ei hankin-poistan-suoravivainen kaavio.” (Vastaaja 5)

Kaksi vastaajaa vastasi myöntävästi tähän kysymykseen. He kertoivat:

”Teen kauppoja, käytän, kulutan, reagoin ja päätän jatkosta.” (Vastaaja 7)

”Etsin tietoa ja kohtaan mainontaa (yhteiskuntaopissa, mainosten analysointia sekä tuotetietouden lisäämistä) sekä Teen kauppoja (7.- ja 8.-luokalla ostaminen ja sen vaiheiden näkyväksi tekeminen).” (Vastaaja 8)

Opettajien käyttämiä, KKV:n sivuilta löytyvistä, Ostopolun tehtäviä oli: Kuluttajajana, kuluttajabingo, päätöksen paikka, ostotilanteen miettimistä, ostopolun vaiheiden järjestykseen laittamista, videoita ja kulutustilanteiden tutkimista valintojen edetessä. Kolme vastaajaa ei vastannut, mitä KKV:n sivulta löytyvistä harjoitusmateriaaleista olivat hyödyntäneet opetuksessaan.

Lisäksi halusin tietää, millä muilla tavoin vastaajat hyödyntävät materiaalia opetuksen suunnittelussa ja toteutuksessa. Yksi vastaajista koki kuvioiden ja kaavioiden käytön selkeinä, mutta erilaiset leikit hän mielsi hankaliksi ilman koulutusta. Eräs vastaaja kertoi soveltavansa tehtäviä ja hakevansa tietoa oman opetuksen tueksi. Yksi vastaajista kertoi jakaneen tietoa Ostopolku-opetusmateriaalista toisille opettajille.

6.3 Opettajien käyttökokemukset Ostopolku-opetusmateriaalista

Toisessa tutkimuskysymyksessä olin kiinnostunut siitä, minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla oli muodostunut Ostopolku-opetusmateriaalia käyttäessä. Opettajat kertoivat myös oppilailta saamastaan palautteesta, joka oli vastaajien mukaan pääsääntöisesti ollut hyvää. Tunnit olivat sujuneet hyvin ja oppilaat olivat osallistuneet aiheen läpikäymiseen. Vastaajat kertoivat:

”Oppilaat olivat innostuneita keksimään hahmoja, jotka ostivat tuotteita.” (Vastaaja 2)

”Oppilaat pitivät toiminnallisesta työskentelystä.” (Vastaaja 3)

Eräs vastaaja kertoo etäkoulun aikana keväällä nousseesta huomiosta. Hän kertoo:

”Etäkoulussa materiaali koettiin osin raskaaksi, oli paljon lukemista ja osa toivoi, että tieto olisi ollut videona.” (Vastaaja 5)

Haastateltava kommentoi:

”...mun mielest toi on pitkästä aikaa joku niinku selkeä rakenne johonkin tommosteen et niinku kotsan sisältöalueeseen...”

”...et tää oli hyvä kaivattu lisä. Heti sit takerruttiin.”

Erilaiset janatehtävät ja videot nousivat useammassa vastauksessa, kun kysyin, mitkä harjoitukset tai Ostopolku-opetusmateriaalin osat ovat olleet kokemuksen mukaan toimivia luokkatilanteissa. Kaksi vastaajaa jätti vastaamatta tähän kysymykseen. Hyväksi koettiin seuraavat tehtävät:

- bingot ja janat
- kuvat, videot, lyhyet jutut
- kuluttajaprofiili
- Ostopolku tutuksi harjoitus
- ostajan askeleita tukeva harjoitus
- selkeät materiaalit

Koska haastateltava opetti molempia aineita, kysyin häneltä, miten hän kokee Ostopolun hyödyntämisen näissä oppiaineissa. Haastateltava vastasi:

”...must ne on hirveen helppo napata sieltä kumpaankin aineeseen. Et ei tarvii kauheesti miettii.”

Haastateltava kuitenkin kertoi, että oppilaiden iällä on merkitystä, miten asioita on hyvä käsitellä. Kotitalouden tunneista 7.-luokkalaisten kanssa haastateltava kommentoi:

”Ehkä seiskoilla semmonen niinku johdatteluna aiheeseen. Ei hirveen tarkasti. Et sen mä totesin, että tästä ei kannata hirveesti tota niinku avamaan näitä asioita vaan enemmän niinku kiinnittää huomiota. Kiinnitäpä arjessa huomiota, että jatkossa tällaseenkin, että ootko huomannut tän ja tän. Että ei vielä sinne sinne niinkun siihen teoriapuoleen kauheesti sitä pystynyt menemään.”

Kun taas 9.-luokkalaisten yhteiskuntaopin tunneista haastateltava kommentoi:

”Joo siellä tuli enemmän sitä omaa kokemusta. Enemmän sitä omia kokemuksia ja sanomaan niinku niitä ääneen, että selvästi näki, että niillä oli jo paljon enemmän niinku kokemuksia niinku kuluttajan maailmasta. Et ovat ite enemmän aktiivisia kuluttajia.”

Haastavuuteen opetusmateriaalin käytöstä tuli kuusi vastausta. Haasteita oli neljän mukaan ajankäytössä, vastaajat kokivat, etteivät ehdi tehdä kaikkea. Myös haastateltava toi esiin rajalliset aikaresurssit. Yksi vastaaja näki tämän niin, että pystyy kuitenkin materiaalista valitsemaan ne, mitä kokee hyvinä. Osa taas oli sitä mieltä, että materiaali on liian runsas, kuten alla oleva aineistolainaus kertoo:

”Jos ohjeistus on epäselvä tai se vie liikaa aikaa. Tällaisissa harjoituksissa on hyvä muistaa, että koulussa on jatkuva ”aikapula”, yhteen projektiin ei voi käyttää aikaa rajattomasti.” (Vastaaja 3)

Haastavana koettiin myös materiaalin löytyminen ja sen runsaus:

”Materiaalin löytyminen on vaikeaa. Liian paljon tehtäviä ja useiden klikkausten takana. Ehdottomasti pitäisi selkeyttää. Videot ja interaktiiviset lyhyt pelit olisivat hyviä. Ei tehtävien monistamista.” (Vastaaja 8)

Yksi vastaajista koki myös opetusmateriaalien leikit hankalina, koska ei itse hahmottanut niitä ja olisi kaivannut niiden käyttöön perehdytystä.

6.4 Opettajien kehittämisehdotukset opetusmateriaaliin

Kolmannessa tutkimuskysymyksessä olin kiinnostunut opettajien ehdotuksista Ostopolku-opetusmateriaalin kehittämiseen. Lisäksi halusin saada selville, minkälaisia haasteita ja mahdollisuuksia vastaajat näkevät kuluttajakasvatuksen opetuksessa. Siitä, mitä opettajat haluaisivat poistaa materiaalista, nousi esiin erilaisia näkökulmia. Osan mielestä siitä ei tarvitse poistaa mitään, osan mielestä materiaalissa oli liikaa toistoa. Se, missä toiselle runsas materiaali tuo vaihtoehtoja ja valinnanmahdollisuuksia, on toiselle materiaalin supistamisen paikka. Alla olevat sitaatit kuvaavat näitä kahta eri kantaa:

”Minun mielestäni kaikki voivat olla siellä ja opettaja voi valikoida, mitä haluaa käyttää.” (Vastaaaja 1)

”Haluaisin supistaa sitä...” (Vastaaaja 5)

Sama vastaaaja oli toisaalta myös muokkaamisen kannalla, sillä hän lisäsi:

”...tai tehdä sen selkeämmin eri kokonaisuuksiksi, jotta oppilaat voisivat tutkia sitä itse annetun ajan puitteissa. Aikaa on vähän ja materiaalia yleensä liikaa.” (Vastaaaja 5)

Haastateltava sanoi muokkaamisesta seuraavasti:

”Karsintaa, että siinä on niin hirveen paljon sitä tavaraa, että opettajana sit on niinku liikaa. Et sit meil on aika rajallinen se tuntiresurssi...”

”...niinku semmosiin lillukan varsien karsimista ja vielä enemmän sitä oikeesti ton ikäisen oppilaan sitä maailmaa. Et ehkä jotenkin välittyy monesti kyllä niin se kyllä se siel on aika idealistinen ja ruusuinen kuva esimerkiksi yläkoulukäisen niinku maailmasta ja ajattelukyvyistä ja ajattelutaidoista. Että, et sit siin joutuu opettaja tosi paljon muokkaamaan sitä, että saa niille jotenkin ymmärrettävään muotoon.”

Opettajat lisäisivät Ostopolku-opetusmateriaaliin videoita, jotka olisivat riittävän lyhyitä. Materiaaliin kaivattiin myös lyhyitä ja toiminnallisia tehtäviä sekä erilaisia kyselyjä, esimerkiksi mielipiteisiin. Kaikki eivät olleet vastanneet, mitä haluaisivat lisää. Yhden vastaus oli, että hän ei osannut sanoa, mitä lisäisi materiaaliin.

Haastateltava kertoi, että haluaisi opetusmateriaalia vielä lähemmäksi nuorten arkea, sekä pienempiä tehtäviä. Hän kertoi ehdotuksistaan seuraavasti:

”...Vielä enemmän pitäisi saada sen oppilaan sen nuoren niinku sitä kokemusmaailmaa sinne ujutettuu. esimerkiksi no no sinne niihin tehtäviin lähinnä.”

”Sellaisia pieniä lyhyitä tehtäviä, mitä olis helpompi sinne ripottaa sinne pitkin vuotta. Et tämmöset monet tehtävät et mitä esim valmiina kättelee, niin ne on niinku liian pitkiä. Ne on liikaa semmosia ja sit niistä puuttuu. Oppilaat kaipaa osaa. Osa tehtävistä pitää olla tosi selkeitä et niitä niinku puuttuu. Et semmosta, että mihin vois sanoa, että tähän tää olis oikee vastaus. Et ne kaipaa sitä et ne saa palautteen, että oonko oikein tehnyt.”

”Et nyt taas heitän yhden idean. Nyt tulee heti mieleen niinku sellanen kalenteri tyyppiset. Et jokaiselle viikolle ois mahdollisesti niinku semmone hetki, että nyt on tämmönen juttu pompsahtanut tänne kuluttajakalenteriin,

että tehääs toi pikkutehtävä tosta. Ja sit se pysyis niinku koko ajan siellä takaraivossa.”

Lisäksi haastateltava haluaisi materiaalin helpommin löydettäväksi, jolloin sen käyttäminen olisi myös helpompaa:

”Se toi niinku siihen sitä, että sitten niinku ku mietin sitä koo vee veen niit materiaaleja nii juurikin se että ne olis vielä helposti lähestyttäviä. et ne on niin niin vaikeesti löydettäviä et se on jo et must tuntuu et joku juttu on nähty joskus ja sit mä lähden ettimään sitä ni en varmaan löydä sitä uudesta et et semmosta palautetta sinne eteenpäin et ja myös niin että ne oppilaiten vois olla siel että niillekin vois ohjata et käy sielt kattomassa.”

Vastaajat näkivät kuluttajakasvatuksen opetuksessa mahdollisuuksia, jotka liittyivät oppilaisiin, opettajiin ja oppiaineeseen. Mahdollisuudet oppilaisiin olivat, että mahdollistuu ajassa eläminen ja oppilaat saavat selvittää hankalia asioita, tutustua niihin sekä miettiä niihin ratkaisuja. Opettajien suhteen nähtiin mahdollisuus opettajien välisen yhteistyön toteuttamiseen, sekä oppiaineisiin liittyvät mahdollisuudet kuluttajakasvatuksen asioita opetettaessa, esimerkiksi ilmiöpohjaiseen opettamiseen. Kuluttajakasvatus nähtiin osana kotitalousopetusta, kuten vastaaja kertoo seuraavasti:

”Kuluttajakasvatus kuuluu kiinteänä ja luonnollisena osana kotitalousopetukseen. Laajat ja ajankohtaiset materiaalipaketit tukevat tämän osa-alueen laadukasta kasvatusta ja opetusta tässä oppiaineessa.” (Vastaaja 10)

Haasteina vastaajat pitivät aikaa, kulutuskäyttäytymisen muuttumista ja sitä, että asiat ovat helposti liian kaukana nuoren elämästä. Ajasta kirjoitettiin seuraavasti:

”Aikaa on aika vähän, joten materiaalista on pakko karsia aika paljon. Aiheita on rajattava todella paljon, mikä heikentää kokonaisuuden hahmotamista.” (Vastaaja 8)

Yksi vastaajista näki myös ristiriitaisuutta käytettävissä olevan ajan, aiheiden ja ikäluokan välillä. Hän vastasi:

”Kotitaloudessa (7. lk) ikää on usein vähän verrattuna siihen, mitä tulisi jakaa (myös) tietona asenteisiin vaikuttamisen rinnalla. Yhteiskuntaopissa (9. lk) aikaa on vähän verrattuna siihen, mitä voisi jo opettaa.” (Vastaaja 5)

Haastateltava näki haasteita kuluttajakasvatuksen opetuksessa kotitalouden tunneilla:

”Kyl mä edelleenkin, mä niinku mun on koko ajan sellanen paha pelko et niinku yleisesti, että se kuluttajakasvatus jää edelleenkin välillä sellaseks omaks asiakokonaisuudeksi ja irralliseksi.”

”Meillä on se aika vahva perinne siitä kuitenkin, että mitä se kotsan vuosi rakentuu. Niin niin ehkä vielä siihen enemmän, että et miten se olis koko ajan läsnä niin, että se oikeesti tehtäis semmone selkeetä. Et miten se olis koko ajan läsnä, että mikä juttu sopis mihinkin.”

”Oppilaitten perustaidot heikkenee koko ajan. Et meil menee enemmän aikaa siihen että koko ajan pitäis olla enemmän aikaa siihen perustekemiseen ja sitten toisaalta sitten haastavuus on se et on myös oppilaat aika polarisoituneita. Et tätä sit se riittävästi on kaikille sitä haastetta ja mielekkyyttä ja toisaalta sit ett kaikki pysyis porukan mukana että. Et ne on semmosia niinku tän hetken haasteita ja sitten, että tota toisaalta pitäis välttää sellasta sirpaleisuutta, että nyt ku on perustaidot aika huonoja, kun ne tulee niin siten myös se sirpaleisuus myös haastaa sitä tekemistä aika paljon, että että ei sais. Niitä tunteja pitäis saada rauhoitettua.”

6.5 Opetusmateriaalin kehittäjän haastattelun tulokset

Opetusmateriaalin kehittäjän, KKV:llä työskentelevän Taina Mäntylän, haastattelusta nousi esiin, että opetusmateriaalia lähdettiin kehittämään alkujaan vastaamaan kulutuksen, tarkemmin ostamisen muutokseen, tarkoittaen verkko-ostamisen suurta lisääntymistä. Verkko-ostaminen lisää Mäntylän mukaan myös digitaalisuuden sävyjä, jossa korostuu kuluttajansuojan tietämyksen tärkeys sekä se, että opettaja toimii mediakriittisesti valitessaan opetuksessa käyttämiään digitaalisia materiaaleja. Näistä Mäntylä kertoo:

”...Me sanotaan, et jos verkkokauppa on uus normaali, niin digitaalinen opetus on uus normaali. Et kaikessa on niinku siis digitaalisuuden sävyjä ja se on tietysti myöskin siis se, että opettajan mediakriittisyys. Elikkä se, että opettaja kattoo, et kuka sen digitaalisen materiaalin takana on. Kuka on julkaissut...”

Ostamisessa haasteena on Mäntylän mukaan kuluttajansuojan ja kuluttajan oikeuksien tunteminen. Mäntylä koki, että ilman Ostopolku-mallia saattaa opetuksessa jäädä oikeudet kokonaan käsittelemättä. Mäntylä pohtii myös KKV:n roolia oppi- ja opetusmateriaalien kehittämistyössä:

”...aihepiiri on vieraampi, että talouskasvatustakin on niin paljon. Et jos mä sittenkin mietin, että mikä meidän rooli talouskasvatuksessa on, niin me tehdään aina siitä, mistä kukaan muu ei tee. Ja se on sit sopimukset ja reklamaatio, et taloushan perustuu tällä hetkellä sopimusten tekoon. Sopimuksista ei juurikaan puhuta. Puhutaan vaan yleisesti rahankäytöstä. Ne on niitä meidän niinku kulmia niihin meidän asioihin...”

Opettajien toiveena materiaaleille on sisällölliset toiveet, nopeasti täytettäviä tehtäviä ja yleisesti talouskasvatukseen liittyvää. Viranomaisten luomien opetusmateriaalien tarve nousee usein kuluttajien yhteydenottojen pohjalta. Datatasolta näkyy, minkälaisia trendejä on nousemassa. Näiden pohjalta KKV voi vastata kuluttajien oikeuksien ja taitojen pysymiseen ajan tasalla luomalla tarvittavia opetusmateriaaleja. Aiheet ovat sellaisia, että ne ovat opetuksen arkeen sopivia.

Opetusmateriaalin lähtöajatuksena oli ostamisen läpikäynti prosessina, johon eri vaiheet linkittyvät toisiinsa. Materiaalia suunniteltiin sellaiseksi, että sitä voi hyödyntää läpi lukuvuoden. Ostopolun avulla haluttiin mahdollistaa kokonaisuuden hahmottamista sekä opettajille, että oppilaille. Mäntylä kertoo:

”...helpottas sitä opetusta niin, että sitä, et se Ostopolku antais siitä sen kokonaisuuden, et kokonaiskuvan sekä opettajalle että sitten oppilaille...”

Opettajien käyttökokemuksilla on ollut materiaalin valmistumisen alkuvaiheessa-kin jo merkittävä rooli. Materiaali lähti muotoutumaan yhteiskehittämisen ja opettajilta nousseiden palautteiden pohjalta. Kehittäjän ja opettajien välisissä keskusteluissa nousi kehittämisideoita. Alkujaan Ostopolku-malli oli jana- muodossa nykyisen ympyrän sijasta. Ostopolku-materiaalin kehittäminen jatkuu edelleen, tulevaisuudessa siihen on tulossa uusi visuaalinen ilme sekä oppimisalusta.

6.6 Tulosten yhteenveto

Tässä alaluvussa nivon yhteen tutkimuksen tuloksia, vertaan niitä aikaisempaan teoriaan opetus- ja oppimateriaaleista, kuten Heinosen (2005, s. 240) kriteereihin hyvästä oppimateriaalista.

Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutuksen tavoitteena oli saada mukaan etenkin pitkään opettajan työtä tehneitä. Tämä näkyi myös tämän tutkimuksen vastaajissa, sillä viidellä vastanneista oli yli 20-vuoden kokemus opettajan työstä, ja kolmella 11–20-vuoden kokemus. Vastaajista kaikki olivat kokeilleet opetusmateriaalia, mutta kaikki eivät olleet käyttäneet sitä aktiivisesti. Vastaajat suhtautuivat kuitenkin kuluvaan lukuvuoteen toiveikkaammin materiaalin käytön suhteen. Osa arvioi käyttävänsä materiaalia opetuksessaan saman verran kuin viime lukuvuonna, osa taas useammin. Opettajat olivat käyttäneet opetusmateriaalia niiden aineiden oppitunneilla, mihin Osallisuutta kuluttajakasvatukseen-koulutuskin oli opettajia kouluttanut, eli yhteiskuntaopin ja kotitalouden.

Heinosen (2005, s. 240) määrittelemät kriteerit hyvälle oppimateriaalille oli seuraavat:

- selkeä
- innostaa ja motivoi oppilaita
- eriyttäminen mahdollisuus
- tukee erilaisten opetusmenetelmien käyttöä
- helpottaa opettajan työtä

Näitä Heinosen muodostamia kriteerejä oli havaittavissa myös Ostopolku-opetusmateriaaliin käyttäneiden opettajien vastauksista, joko niin, että niitä piirteitä oli jo siinä tai sitten niitä haluttiin muokata kriteereiden suuntaisiksi. Pääsääntöisesti opetusmateriaalin hyödyntäminen sai positiivista palautetta, vaikka myös haasteista mainittiin. Aiheen oppitunnit olivat sujuneet hyvin ja oppilaat olivat mukana aiheen läpikäymisessä. Kun aihe oli muokattu eri ikäluokille sopivaksi, oli se toiminut parhaiten. Toisaalta materiaalin laajuus koettiin sekä mahdollisuutena

ja haasteena. Haasteina suurimpana koettiin ajan vähyys suhteessa materiaalin runsauteen. Osa vastaajista olisi kaivannut lisää koulutusta esimerkiksi joihinkin tehtäviin. Etäkoulun aikana keväällä 2020 oli haasteena noussut esiin myös materiaalin runsaus, videoiden puuttuminen ja runsas lukemisen määrä. Muutos-tarve näkyi lisäksi tuossa selkeys- kriteerissä, sillä osan vastaajien mielestä materiaalia oli jopa liikaa ja sitä oli vaikea löytää. Kyselylomakkeesta eikä haastat-telusta noussut eriyttämisen mahdollisuus-kriteeri.

Kehittämisehdotuksissa oli jonkin verran ristiriitaisuutta keskenään. Toinen vas-taaja olisi kaivannut materiaalin supistamista, kun toinen taas koki, että pystyy valitsemaan sieltä itselleen sopivat. Materiaaliin haluttaisiin lisää videoita, jotka kuitenkin olisivat riittävän lyhyitä näytettäväksi osana oppituntia. Lisäksi lyhyet, toiminnalliset tehtävät olivat toiveena ja erilaiset nopeat kyselyt. Nämä lyhyet teh-tävät sopivat hyvin myös Mäntylän vastaukseen, mitä toiveita opetusmateriaalit yleensä herättävät.

Kukaan vastaajista ei tuonut esiin haasteita itse digitaalisen materiaalin käytöstä, ainoastaan siitä, että joitakin osioita oli vaikea löytää. Opetushallituksen (2020a) mukaan sähköiset materiaalit opetuksessa lisääntyvät koko ajan ja nämä digitaaliset materiaalikokonaisuudet ovat tulleet oppi- ja tehtäväkirjojen rinnalla käytet-täviksi. Lisäksi kouluissa hyödynnetään myös videoita, pelejä ja uutisia. (Opetus-hallitus, 2020a, s. 1–2.) Myös kyselylomakkeen vastaajat tekivät kehitysehdotuk-sissaan toiveita videoiden lisäämisestä opetusmateriaaliin. Tämä tukee myös Tossavaisen (2015, s. 188) huomiota siitä, että kirjoitetun tekstin lisäksi opetuk- sessa halutaan hyödyntää kuvia ja ääntä.

Tuloksista nousi esiin, että vastaajat kaipaisivat opetusmateriaalia vielä enem-män nuoren omaan elämään liittyväksi. Tämä myötäilee Ahavan ja Palojoen (2004) artikkelissa esitettyjä tutkimuksen tuloksia, jossa todettiin kuluttajakasva-tuksen sisältöjen eroavan nuorten omasta elämästään ja vasta aikuiseksi kasvet-tuaan nuoret alkavat toimimaan vastuullisen kuluttajan tavoin.

Kuluttajakasvatuksessa tulisi keskittyä ennakointiin, tulevaisuusajatteluun, tietoon, käytännön taitoihin, tunnetaitoihin ja etiikkaan (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 20). Osan opettajien mielestä kuluttajakasvatus mahdollistaa ajassa elämisen, jossa oppilaat saavat itse selvittää hankalia asioita, tutustua niihin ja etsiä ratkaisua. Kuluttajakasvatus nähtiin opettajien suhteen mahdollisuutena yhteistyöhön ja ilmiöpohjaisen opettamisen toteuttamiseen. Kuluttajakasvatuksen haasteet olivat puolestaan yleisesti opettajan työhön usein liittyvä ajanpuutteen tunne, joka johtaa materiaalin karsimiseen ja vastaajan mielestä myös heikentää tällöin kokonaisuuden hahmottamista. Mäntylän esiin tuomassa tavoitteessa sille, että Ostopolku olisi pitkä jatkumo, jota voisi opettaa koko lukuvuoden ajan myös kärsii tässä tilanteessa, kun opettaja joutuu tekemään karsintaa.

Ostopolun jokaista osaa ympäröi kestävyys. Media- ja teknologialukutaito ja kestävä kulutus ovat kuluttajakasvatuksen tavoitteisiin perustuvat kaksi avaintemaa (Pohjoismaiden ministerineuvosto, 2010, s. 29). Haasteena kuitenkin nuorten kohdalla on Aution ja Heinosen mukaan (2004, s. 150) se, että nuoret eivät muuta kulutuskäytöstään, vaikka tietävät, miten voisivat enemmän toimia vihreiden arvojen mukaisesti. Toisaalta taas Kalmin (2018) mukaan vastaavasti oppijan ollessa kiinnostunut taloudesta alkaa nuori myös ymmärtämään yhteyden omaan elämäänsä. Tiedon soveltaminen omaan elämään ja sen reflektointia on Kalmin (2018) mukaan parhainta opetuksen antia. Tämä sopii kyselylomakkeeseen vastaukseen, jossa opettaja kertoi kuluttajakasvatuksen mahdollistavan juuri oppilaan itse selvittävän ja etsivän ratkaisuja asioihin.

7 Luotettavuus

Tutkimuksen tarve nousi esiin Kilpailu- ja kuluttajavirastolta, joten sille oli todellinen käyttäjä- ja kehittäjälähtöinen tarve. Kuitenkin tutkimuksen teon aikaan nousi esiin haasteita. Yksi tällainen oli vastausten määrä. Kyselylomakkeen hyvänä puolena on Hirsjärven ym. (2009) mukaan se, että sen avulla on mahdollisuus tavoittaa laajempi vastaajajoukko. Haasteena kuitenkin on, että kyselylomakkeen avulla ei päästä kiinni siitä, ovatko vastaajat vastanneet tosissaan tutkimukseen. Ei myöskään saada selville, mitä mieltä vastaajat ovat vastausvaihtoehtojen onnistumisesta ja tämä saattaa aiheuttaa väärinymmärryksiä. (Hirsjärvi ym., 2009, s. 195.)

Päätin kerätä alkuun aineistoa kyselylomakkeen avulla ja yritin tavoitella laajaa vastaajajoukkoa. Tämä osoittautui kuitenkin haastavaksi ja sain lopulta kymmenen vastaajaa kyselylomakkeeseen. Haasteet tutkittavien rekrytoinnissa johtuvat oletettavasti COVID-19 pandemian opettajille aiheuttamasta ylimääräisestä stressistä. Aikana, jolloin opettajien työajasta suurin osa menee opetustyön järjestämiseen muuttuvissa etä- ja lähiopetuksen vuoroissa, ei vastaajilla ymmärrettävästi ollut ylimääräistä energiaa lähteä mukaan tämän tutkimuksen aineistonkeruuseen.

Muutamiin kyselylomakkeen kysymyksiin tuli vain vähän vastauksia. Olisi ollut mielenkiintoista tietää, oliko kysymys vaikea, vai eikö vastaajalla vain ollut kyseen kysymykseen mitään vastattavaa. Olin kuitenkin tehnyt päätöksen tästä, että kyselylomakkeessa pääsee eteenpäin, vaikka ei kaikkiin kohtiin ole vastannut. Ajattelin tällä saavani paremmin vastauksia, ettei vastaajan mielenkiinto loppu ja jätä jonkin vaikeamman kysymyksen takia kyselylomakkeen täyttämistä kesken. Olin tyytyväinen, että sain pitää kaikki kyselylomakkeen vastaukset mukana analyysissä. Yhtäkään lomaketta ei tarvinnut hylätä, mikä Hirsjärven ym. (2009, s. 231) mukaan pitää tehdä, jos niistä puuttuu oleellisia tietoja tai ne ovat virheellisiä.

Kun analysoin vastauksia, mietin joidenkin kysymysten kohdalla sitä, millä tavalla vastaaja on kysymyksen ymmärtänyt. Esimerkiksi Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen osallistuneet olivat käyttäneet koulutuksesta saanutta harjoitusmateriaalia koulutuksen välissä. Tässä olisin voinut vielä tarkentaa, että onko vastaajat käyttäneet koulutuksen jälkeen kyseisiä harjoitusmateriaaleja. Näin jälkikäteen olisin voinut kysyä myös siitä, miten opetusmateriaali mahdollistaa opetuksen eriyttämisen. Eriyttäminen oli yksi hyvän oppimateriaalin kriteereistä (Heinonen, 2005, s. 227). On myös tärkeää muistaa, että kyse on aineistopohjaisesta sisällönanalyysistä, joten toinen tutkimuksen tekijä olisi saattanut tehdä erilaisen analyysin aineistosta.

Tein kaksi haastattelua, jotka olivat luonteeltaan hyvin erilaisia. Ensimmäinen haastattelu oli minulle tuntematon opettaja ja myös itselleni ensimmäinen virallisesti tietokoneella toteutettu haastattelu, jossa oli video mukana. En myöskään ollut lähettänyt hänelle haastattelun kysymyksiä aikaisemmin. Taina Mäntylän olin tavannut jo aikaisemmin tämän työn alun yhteistyöpalaverissa. Tässä huomaisin edun kerätä tietoa, kun on vuorovaikutuksessa haastateltavan kanssa, jonka kanssa olin keskustellut jo aikaisemmin. Olin myös lähettänyt hänelle kysymykset jo aikaisemmin selailtavaksi. Hän olikin jo ennen haastattelua miettinyt niihin vastauksia ja kirjoittanut ajatuksiaan ylös. Nyt saattaisin tehdä myös ensimmäisen haastateltavan kohdalla toisin, jotta vastaaja tietäisi ennen haastattelua tarkemmin haastattelun kulun ja olisi voinut siihen halutessaan myös valmistautua.

8 Lopuksi

Tässä viimeisen luvun ensimmäisessä alaluvussa tuon esiin tekemäni johtopäätökset. Toiseen alalukuun olen koonnut tämän tutkielman teon aikana nousseita pohdintoja.

8.1 Johtopäätökset

Ostopolku-opetusmateriaali kehitettiin, jotta oppilaille muodostuisi mahdollisimman hyvä kokonaiskuva ostamisen eri vaiheista, jossa ostamisen eri vaiheet liittyvät toisiinsa. Ostopolku soveltuu hyvin kuluttajakasvatuksen opettamiseen. (Kilpailu- ja kuluttajavirasto, 2020b.) Ostopolku-opetusmateriaalin käyttö yläkoulu- ja laisten kanssa osuu ikään, jolloin nuori elää vaihetta, jossa ystävien vaikutus on suuri ja kulutustottumuksiin tulee muutoksia, ja nuoret alkavat olemaan jo merkittävä kuluttajaryhmä (Peura-Kapanen, 2012, s. 2). Suomen osallistumassa PISA-tutkimuksen vapaavalintaisessa talousosiossa suomalaisten nuorten kohdalla nousi esiin, että koululla on merkitystä talouspuolen asioiden oppimiseen enemmän kuin muiden maiden oppilaiden kohdalla (Laine, Ahonen & Nissinen, 2020 s. 106). PISA-tutkimuksessa nousi huolenaiheeksi se, että osaamisen vaihtelua suomalaisnuorten taidoissa selitti sosioekonominen tausta. Tämä olisi tärkeä huomioida opetuksessa, jotta myös heikommassa asemassa olevat nuoret saisivat opetuksesta heidän arkeensa tärkeitä taitoja siirrettyä. (Laine ym., 2020, s. 107.)

Kilpailu- ja kuluttajavirasto järjestää koulutuksia opettajille yhteistyössä muiden tahojen kanssa. Lisäkoulutuksille on tarvetta, sillä Opetushallituksen (2020a) teettämän kyselyn perusteella kaksi kolmasosaa opettajista haluaisi lisäkoulutusta digitalisten opetusmateriaalien käyttöön. Tässä tutkimuksessa ei kukaan vastaajista tuonut esiin ongelmia digitaalisen materiaalin käytöstä. Tästä voisi tehdä päätelmän, että tutkimukseen osallistuneet opettajat vaikuttavat siltä, että ovat oppineet pitämään digitaalisia oppi- ja opetusmateriaaleja osana opetusta muiden materiaalien ohella. Toinen mahdollinen tulkinta voisi olla, että ovat saaneet koulutuksesta tukea tähän. Tämä voisi olla mielenkiintoista selvittää. Kuten

Tossavainen (2015, s.188) toteaa, on perinteinen oppikirja saanut rinnalleen sähköisiä materiaaleja ja oppimateriaalien kehittäminen on tärkeää, jotta ne pysyvät ajan tasalla.

Jotta oppi- ja opetusmateriaaleista tulisi aidosti opettajien käyttöön otettavia välineitä, on tärkeää kuunnella opettajien toiveita materiaaleihin liittyen, tehdä materiaaleista riittävän selkeitä sekä kouluttaa opettajia käyttämään niitä. Kun opettajat otetaan mukaan yhteiskehittämiseen, saadaan tuotettua materiaaleja, joita opettajat ovat valmiita käyttämään opetuksessaan. Aktiivisempi uusien opetusmateriaalien käyttöönotto voisi tapahtua sekä opettajankoulutuksen että jo kouluissa työskentelevien opettajien kautta. Opettajankoulutuslaitokset kouluttavat tulevia opettajia, joten on tärkeää saada opiskelijoille monipuolisempaa opetusmateriaaleihin tutustumista, sekä opettaa opiskelijat suhtautumaan kriittisesti opetusmateriaaleihin. Opiskelussa olisi hyvä päästä tutustumaan mahdollisimman monipuolisesti eri oppi- ja opetusmateriaaleihin, jolloin opiskelijat oppisivat myös suhtautumaan uusiin ja tuleviin materiaaleihin oikealla tavalla. Kuten Taina Mäntyläkin haastattelussa totesi, lähde- ja materiaalikriittisyys on tärkeä taito opettajille, jotta he osaavat valita opetukseen soveltuvat materiaalit.

Opettajat ovat myös halukkaita käyttämään erilaisia audiovisuaalisia välineitä opetuksessaan, kuten lyhyitä videoita osana oppitunteja. Materiaalit eivät synny tuosta vaan, vaan on tärkeää huomioida sen vaatimat piirteet. Hyvän opetusmateriaalin tekemisessä huomioidaan rakenne, sisältö, pedagogiset ratkaisut, vaikeustaso, mielenkiinnon herättäminen ja monipuoliset tehtävät (Heinonen, 2005, s. 240). Näin on myös otettaessa uusia digitaalisia välineitä ja materiaaleja käyttöön. Digitaalisia välineitä ja tekniikan hyödyntämistä opetuksessa on syytä pohdita miten ja miksi ne vaikuttavat oppimiseen. Jos niiden käyttöä ei opita riittävästi, jää niiden käyttö tällöin vähemmälle. (Euroopan parlamentti, 2015, s. 65.) Marraskuussa 2020 ilmestyi Saarisen (2020) väitöskirja, jossa tutkittiin itseohjautuvuutta vaativien menetelmien käyttöä, digitaalisten oppimismenetelmien käyttöä ja varhaista päivähoiton aloittamista sekä oppilaiden taustatekijöitä ja näiden vaikutusta oppimistuloksiin. Tuloksista kävi ilmi, että opettajalähtöisen menetelmän käyttö johti parempiin oppimistuloksiin, kun taas itseohjautuvuutta vaativien tai

digitaalisten menetelmien käyttö huonompiin tuloksiin. Oppilaan taustoilla on myös vaikutusta oppimistuloksiin. (Saarinen, 2020.)

Kotitalousopetus peruskoulussa on ollut pitkään erilaisten ruokasovellusten kautta tapahtuvaa opetusta. Opetussuunnitelmien uudistusten myötä myös muut kotitalousopetuksen sisältöalueet nousevat enemmän esiin. Tämä mahdollistaa uudenlaisten oppi- ja opetusmateriaalien käyttöönoton. Uusien opetussuunnitelmien myötä korostuu myös enemmän yli oppiaineiden tapahtuva opetus, ja kuten tämä tutkimus osoitti, soveltuu tämä Ostopolku-opetusmateriaali käytettäväksi useamman oppiaineen opetukseen.

8.2 Pohdinta

Huomasin, että tämän tutkielman teon aikana haasteeksi nousi aineiston hankinta. Näin jälkeen päin ajateltuna harkitsisin uudelleen ensimmäisen vaiheen aineiston keruumenetelmiä. Olin saanut kuuden vastaajaehdokkaan sähköposti-osoitteen keväällä 2020. He olivat ilmoittaneet halukkuutensa kyselylomakkeen täyttämiseen ja osallistumaan tällä tavalla mukaan tutkimukseen. Nyt voin vain arvuutella ja miettiä, olisivatko nämä kuusi olleet valmiita myös osallistumaan haastatteluun. Toisaalta olen tyytyväinen, että tällaisena poikkeusaikana, joka luultavammin on lisännyt opettajien työmäärää, sain yhteensä kymmenen vastaajaa lomakkeeseen. En tiedä, vastasivatko lopulta kaikki kuusi, jotka olivat ilmoittautuneet, koska en kysynyt niin tarkkoja taustatietoja. Olen tyytyväinen, että blogin ja kyselylomakkeen jakaminen eri väyliä pitkin tuotti enemmän kuin kuusi vastausta.

Pääsääntöisesti olin tyytyväinen kyselylomakkeeseeni. Nyt lisäisin siihen vielä kysymyksen opetusmateriaalin soveltumisesta opetuksen eriyttämiseen. Olisi ollut mielenkiintoista saada selville, miten opettajat eriyttävät opetusta Ostopolku-opetusmateriaalin avulla. Näin olisin ottanut huomion Heinosen (2005, s. 240) oppimateriaalin kriteerin opetuksen eriyttämisen mahdollisuuksista.

Kilpailu- ja kuluttajavirasto jatkaa opetusmateriaalien kehittämistä edelleen, joten varmasti erilaisia jatkotutkimusmahdollisuuksia on. Jatkotutkimusehdotuksena olisi selvittää haastatteluiden kautta Ostopolku-opetusmateriaalin käyttökokeuksia sitten, kun se on saanut uuden visuaalisen ilmeen ja oppimisalustat. Voisi olla myös mielenkiintoista päästä havainnoimaan oppitunteja, joissa käytetään kyseistä opetusmateriaalia ja keräämään tietoa myös oppilailta kyseisestä opetusmateriaalista. Olisi myös mielenkiintoista selvittää, miten Ostopolku vaikuttaa nuoriin ja heidän arkeensa, eli opetusmateriaalin vaikuttavuutta. Tämä ajatus nousi esiin, kun Ahavan ja Palojoen (2004, s. 371) artikkelissa kerrottiin nuorten kuluttamisen olevan riippuvainen toimintaympäristöstä.

Opetussuunnitelmia uudistetaan noin kymmenen vuoden välein. Teknologiset välineet ovat lasten ja nuorten käytössä nykyään päivittäin. Luultavammin erilaiset oppi- ja opetusmateriaalit tulevat koko ajan enemmän osaksi opetusta. Tämä näkyi myös keväällä 2020, kun koulut joutuivat siirtymään etäopetukseen. Se oli luultavasti helpompaa niissä kouluissa, joilla oli joitain välineitä tähän valmiiksi. Toisaalta kevään tilanne näytti kouluille, mitkä kaikki asiat heillä toimii ja mihin kaipaavat muutosta. Koulut myös joutuivat näitä muutoksia tekemään.

Mielestäni oppi- ja opetusmateriaalikeskustelu on aina ajankohtainen opetuksessa. Olen iloinen, että pääsin toteuttamaan tämän työn yhteistyössä työelämän toimijoiden kanssa mielenkiintoisen aiheen parissa.

Lähteet

- Ahava, A-M. & Palojoki, P. (2004). Adolescent consumers: reaching them, border crossings and pedagogical challenges. *Department of Home Economics and Craft Sciences, 28*, 371–378.
- Aledin, S. (2005). Brändit varhaisteinien elämässä. Teoksessa M. Autio & P. Paju (toim.), *Kuluttava nuoruus* (s. 56–65). Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 62. Helsinki: Yliopistopaino.
- Assadourian, E. (2010). The Rise and Fall of Consumer Cultures. *State of the World. Transforming cultures 2010 From Consumerism to Sustainability*. New York & London: W.W.Norton. 3–20.
- Autio, M. & Heinonen, V. (2004). To consume or not to consume? Young people's environmentalism in the affluent Finnish society. *Young Nordic Journal of Youth Research, 137-153*.
- Autio, M. & Paju, P. (2005). Johdanto – Osta itsellesi elämä. Teoksessa M. Autio & P. Paju (toim.), *Kuluttava nuoruus* (s. 6-12). Helsinki: Yliopistopaino.
- E- lomake, (2020). Ohjeet. Luettu 10.8.2020. <https://elomake.helsinki.fi>
- Eskola, J. (2015). Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa R. Valli & J. Aaltola (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 185–206). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Euroopan parlamentti. (2015). Innovative Schools: Teaching in the Digital Era. Luettu 10.11.2020. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563389/IPOL_STU\(2015\)563389_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2015/563389/IPOL_STU(2015)563389_EN.pdf)
- Finlex. (2016). Nuorisolaki. Luettu 22.10.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>
- Finto. (2020). Kuluttajakasvatus. YSO – Yleinen suomalainen ontologia. Luettu 20.9.2020. <https://finto.fi/yso/fi/page/p20400>
- Heinonen, V. (2004). Kulutus ja eettiset kysymykset. Teoksessa K. Ahlqvist & A. Raijas (toim.) *Ihanne ja todellisuus. Näkökulmia kulutuksen muutokseen*. (s. 167–193). Helsinki: Tilastokeskus.
- Heinonen, J-P. (2005). *Opetussuunnitelmat vai oppimateriaalit. Peruskoulun opettajien käsityksiä opetussuunnitelmien ja oppimateriaalien merkityksestä opetuksessa*. Helsingin yliopisto: Soveltavan kasvatustieteen laitos. Tutkimuksia 257.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Tammi: Helsinki.
- Ilomäki, L. (2012). Erilaiset oppimateriaalit. Teoksessa L. Ilomäki (toim.) *Laatua E- oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa* (s. 7–12). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Jarva, V. (2009). Maailma tuppautuu kotiin – Kuluttajakasvatuksen uudet haasteet. Teoksessa H. Janhonen-Abuquah (toim.) *Kodin arki* (s. 7–28). Helsinki: Yliopistopaino.
- Jyrhämä, R., Hellström, M., Uusikylä, K. & Kansanen, P. (2016). *Opettajan didaktiikka*. Juva: Bookwell Oy.
- Kalmi, P. (2018). Puolustuspuhe talouskasvatukselle. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 114, 421–424.
- Kalmi, P. Maliranta, M. & Alanko, S. (2019). Kohti tiiviimpää vuorovaikutusta koulujen taloustiedon opetuksen ja taloustieteen välillä. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 11, 604–619.
- Kalmi, P. & Ruuskanen, O-P. (2016). Suomalaiset pärjäävät taloudellisessa tietämyksessä ja käyttäytymisessä hyvin suhteessa muihin maihin. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 12, 6-21.
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234.
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. (2019a). Mitä on kuluttajakasvatus? Luettu 20.9.2020. <https://www.kkv.fi/kuluttajakasvatus/mita-on-kuluttajakasvatus/>
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. (2019b). Kuluttajakasvatus. Luettu 18.5.2020. <https://www.kkv.fi/kuluttajakasvatus/>
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto, (2020a). Tietoa Kilpailu- ja kuluttajavirastosta. Luettu 24.11.2020. <https://www.kkv.fi/Tietoa-KKVsta/>
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. (2020b). Opeopas: Ostopolku ikäkauden mukaisesti. Luettu 20.8.2020. <https://www.kkv.fi/kuluttajakasvatus/opetus-ikakausittain-opettajan-opas/>
- Kilpailu- ja kuluttajavirasto. (2020c). Kuluttajan osaaminen- taulukko. Luettu 19.8.2020. <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/kuluttajakasvatus/myyjanvastuupolku/kuluttajan-osaaminen--taulukko.pdf>
- Kortesalmi, M. & Autio, M. (2019). Talous- ja kuluttajakasvatus talousosaamisen mahdollistajana, *Kansantalouden aikakausikirja* 115:4, 588–603.
- Kuussaari, K., Pietikäinen, M. & Puhakka, T. (2010). Nuoret ja aikuiset tilastojen ja kyselytutkimusten valossa. Teoksessa A-H. Anttila, K. Kuusisaari & T. Puhakka (toim.). *Ohipuhuttu nuoruus?* (s. 16–58). Helsinki: Yliopistopaino.

- Laine, K., Ahonen, A. & Nissinen, K. (2020). Pisa 2018 talousosaaminen. *Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2020:18*.
- Mason, P. & Lang, T. (2017). *Sustainable diets. How ecological nutrition can transform consumption and the food system*. London & New York: Routledge.
- Massa, I., Lillunen, A. & Karisto, A. (2006). Ruokaan liittyvät uudet merkitykset. Teoksessa T. Mononen & T. Silvasti (toim.) *Ruokakysymys. Näkökulmia yhteiskuntatieteelliseen elintarviketutkimukseen* (s. 156–182). Helsinki: Gaudeamus.
- Mikkilä–Erdmann, M. (2017). Digitaalisen oppimateriaalin mahdollisuudet. Teoksessa H. Savolainen, R. Vilkkö, L. Vähäkylä (toim.) *Oppimisen tulevaisuus* (s. 17–26). Tallinna: Priton Trükikoda.
- Mäntylä, T. (2020). Yhteistyötapaaminen ja haastattelu. Marjo Leimion suorittama haastattelu 25.2.2020. Helsinki: Kilpailu- ja kuluttajavirasto.
- Nummenmaa, L. (2009). *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Helsinki: Tammi.
- Nuorten Akatemia. (2020). Osallisuutta kuluttajakasvatukseen–opettajien täydennyskoulutus. Luettu 4.5.2020. <https://www.nuortenakatemia.fi/hankkeet/osallisuutta-kuluttajakasvatukseen-opettajien-taydennyskoulutus>
- OECD. (2009). *Consumer Education. Policy– Recommendations of the OECD’s Committee on Consumer Policy*.
- OKSA- Opetus- ja koulutussanasto. (2019). Opetusmateriaali. Luettu 15.9.2020. <https://sanastot.suomi.fi/concepts/a0ee5fba-3f4a-404d-a637-829ec0715695/concept/71d622f5-d8a1-481b-a821-6ac39580ebf6>
- Opetushallitus. (2020a). *Faktaa-Express. 2a 2020*. Luettu 3.10.2020. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/faktaa-express_2a_2020.pdf
- Opetushallitus. (2020b). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Luettu 7.10.2020. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/perusopetuksen-opetussuunnitelman-perusteet>
- Opetushallitus. (2020c). *E- oppimateriaalin laatukriteerit*. Luettu 10.10.2020. <https://www.oph.fi/fi/julkaisut/e-oppimateriaalin-laatukriteerit>

- Opetushallitus. (2020d). S3 Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa. Luettu 21.10.2020. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/s3-kuluttaja-ja-talousosaaminen-kodissa>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö. (2020). Opetus ja kulttuuriministeriö tukee nuorten yrittäjyys-, talous- ja työelämätaitoja. Luettu 20.10.2020. <https://minedu.fi/-/opetus-ja-kulttuuriministerio-tukee-nuorten-yrittajyys-talous-ja-tyoelamataitoja>
- Palojoki, P., Janhonen-Abruquah, H. & The Nordic Estonian Consumer Education group. (2013). *Lasten ja nuorten kuluttajataidot – Opetuksen tavoitteita*. Luettu 16.8.2020. <https://www.kkv.fi/globalassets/kkv-suomi/kuluttajakasvatus/julkaisut/fi/lasten-ja-nuorten-kuluttaidot---opetuksen-tavoitteita.pdf>
- Peura-Kapanen, L. (2012). *Nuorten talousosaamisen edistäminen-opas toimijoille*. Helsinki: Kuluttajatutkimuskeskus.
- Pohjoismaiden ministerineuvosto. (2010). *Kuluttajakompetenssien oppiminen - kuluttajakasvatuksen strategia. Ehdotus kuluttajakasvatuksen tavoitteiksi ja sisällöiksi*. Kööpenhamina: Pohjoismaiden ministerineuvosto.
- POPS (2014). *Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014*. Helsinki: Opetushallitus.
- Ruuska, H. (2015). Opettajan ei tarvitse tehdä työväliteitään. Teoksessa H. Ruuska, M. Löytönen & A. Rutanen (toim.). *Laatua! Oppimateriaalit muuttuvassa tietoympäristössä*. (s. 41–46). Porvoo: Bookwell Oy.
- Saarinen, A. (2020). *Equality in cognitive learning outcomes: The roles of educational practices*. Helsingin yliopisto: Kasvatustieteellisiä tutkimuksia, numero 97.
- Savolainen, H., Vilkkö, R., & Vähäkylä, L. (2017). Johdanto. Teoksessa H. Savolainen, R. Vilkkö, L. Vähäkylä (toim.) *Oppimisen tulevaisuus* (s. 7–13). Tallinna: Panton Trükikoda.
- Sassatelli, R. (2007). *Consumer culture. History, Theory and politics*. New York: SAGE Publications.
- Tapola, A. & Veermans, M. (2012). Herätä ja tue kiinnostusta ja motivaatiota. Teoksessa L. Ilomäki (toim). *Laatua E- oppimateriaaleihin. E-oppimateriaalit opetuksessa ja oppimisessa* (s. 74–81). Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Tilastokeskus. (2019). Liitetaulukko 30. Ostaminen ja tilaaminen verkon kautta 2019, %-osuus väestöstä. Luettu 10.11.2020. https://www.stat.fi/til/sutivi/2019/sutivi_2019_2019-11-07_tau_030_fi.html

- Tossavainen, T. (2015). Tulevaisuuden oppimateriaalit. Teoksessa H. Ruuska, M. Löytönen & A. Rutanen (toim.). *Laatua! Oppimateriaalit muuttuvassa tietoympäristössä* (s. 187–198). Porvoo: Bookwell Oy.
- Tossavainen, T. (2019). Tulevaisuuden oppikirja – asiaproosaa vai automaattikaleidoskooppi? Teoksessa T. Tossavainen & M. Löytönen (toim.). *Sähköistyvä koulu* (s.158–170). Helsinki: Edita Prima Oy.
- Tuomi-Gröhn, T. (2009) Kodin arki ja arjen taidot tutkimuskohteena. Teoksessa H. Janhonen-Abuquah (toim.) *Kodin arki* (s. 145–156). Helsinki: Yliopistopaino.
- Uusikylä, K. & Atjonen, P. (2005). *Didaktiikan perusteet*. Helsinki: WSOY.
- Vahtola, J. (2015). Mihin kustantajaa tarvitaan? Teoksessa H. Ruuska, M. Löytönen & A. Rutanen (toim.). *Laatua! Oppimateriaalit muuttuvassa tietoympäristössä*. (s. 177–185). Porvoo: Bookwell Oy.
- Valli, R. & Perkkilä, P. (2015). Nettikyselyt ja sosiaalinen media aineistonkeruussa. Teoksessa R. Valli, J. Aaltola, J. (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineistonkeruu: Virikkeitä aloittelevalle tutkijalle*. (s. 109–120). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Väestöliitto. (2020). Nuoret. Luettu 10.11.2020. <https://www.vaestoliitto.fi/nuoret/>
- Warde, A. (1997). *Consumption, Food & Taste. Culinary Antinomies and Commodity Culture*. Lontoo: SAGE Publications.
- Yle. (2016). *Taloustieteen professori suomalaistan talouslukutaidoista: ”Täällä vältetään ylenpalttista velkaantumista ja ollaan konservatiivisia raha-asioissa.”* Luettu 3.10.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-9225164>

Liitteet

LIITE 1. Blogikirjoitus.

Tutkimassa opettajien Ostopolku-opetusmateriaalin käyttökokemuksia

Tulevana kotitalousopettajana minua kiinnostaa kuluttajakasvatuksen osa-alueet ja se, miten opetuksessa näkyy kotitalouden sisältöalue Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa. Aloin pohtimaan opintojeni pro gradu -työn aihetta kuluttajakasvatukseen liittyen. Oltuani yhteydessä Taina Mäntylään Kilpailu- ja kuluttajavirastossa, innostuin keskustelujen jälkeen Ostopolku-opetusmateriaalista tutkimusaiheena.

Ostopolkumallissa on esillä koko ostamisen kaari, lähtien tiedonhankinnasta ja mainonnasta aina tuotteen hävittämiseen tai jatkokäyttämiseen. Ostopolku-opetusmateriaalissa on Kuluttaja- ja talousosaaminen kodissa- sisältöaluetta tukevia harjoituksia ja opettajan opas auttaa opettajaa käyttämään niitä. Kilpailu- ja kuluttajavirasto toteutti yhdessä Nuorten Akatemian kanssa Osallisuutta kuluttajakasvatukseen -täydennyskoulutuksen kotitalouden ja yhteiskuntaopin opettajille. Koulutus järjestettiin vuosina 2018-2019 ja sen rahoittajana toimi Opetushallitus. Koulutuksen kolme teemaa olivat nuoret kuluttajina, kuluttajaksi kasvamisen ja kestävä kuluttajuus.

Opettaja – vastaa kyselyyn Ostopolusta!

Koulutuspäivän yhteen teemaan sisältyi Ostopolku-opetusmateriaali. Opettajat pääsivät osallistumaan opetusmateriaalin kehittämiseen. Verkkosivuja kehitettiin koulutuksessa käytetyn materiaalin ja opettajilta saatujen kommenttien pohjalta. Lähden pro gradu- työssäni tutkimaan, minkälaisia käyttökokemuksia opettajilla on Ostopolku-opetusmateriaalista.

Toivon, että mahdollisimman moni Ostopolku-opetusmateriaalia käyttänyt opettaja haluaa vastata kyselyyni. Kyselyn tavoitteena on saada tietoa opettajilta muun muassa siitä, miten opetusmateriaalia opetuksessa käytetään ja minkälaisia mahdollisia haasteita sen käytössä on ilmennyt. Kyselyn vastausten pohjalta opetusmateriaalia voidaan kehittää edelleen. Vastaaminen vie aikaa noin 20 minuuttia ja kyselyyn voi vastata sähköisen lomakkeen kautta. Kysely löytyy osoitteesta <https://elomake.helsinki.fi/lomakkeet/106307/lomake.html>. Vastausaikaa on 30.9.2020 saakka.

Olen innoissani, että pääsen tekemään opintojen viimeisen työni itseäni kiinnostavan aiheen parissa, joka toteutetaan yhteistyössä työelämän toimijoiden kanssa.

Kirjoittaja:

Marjo Leimio opiskelee viidettä vuotta Helsingin yliopistossa kasvatustieteellisessä tiedekunnassa, kotitalousopettajan opintosuunnassa.

LIITE 2. Kyselylomake.

KYSELY OPETTAJILLE OSTOPOLKU- OPETUSMATERIAALIN KÄYTÖSTÄ

Tämän kyselyn tavoitteena on kerätä opettajien käyttökokemuksia Ostopolku- opetusmateriaalista. Kyselyn tuloksia käytetään opetusmateriaalikokonaisuuden kehittämiseen siten, että se vastaa paremmin opettajien tarpeita ja toiveita.

Kysely jakautuu kolmeen osaan: 1. Taustatiedot, 2. Ostopolku- opetusmateriaalin käyttö, 3. Ostopolku- opetusmateriaalin käyttökokemukset. Kyselyn vastaukset käsitellään luottamuksellisesti, eivätkä yksittäisen vastaajan tiedot ole tunnistettavissa tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa.

Kysely on osa pro gradu- tutkielmaani, jonka teen Helsingin yliopistossa. Vastausaikaa on 30.9.2020 saakka. Voit halutessasi kysyä lisätietoja tutkimuksesta lähettämällä minulle sähköpostia.

Kiitos osallistumisestasi!

Terveisin,
Marjo Leimio
marjo.leimio@helsinki.fi

OSIO 1. Taustatiedot

Millä koulutusasteella opetat?

- Alakoulu
- Yläkoulu
- Toinen aste

Mitä luokkia opetat peruskoulussa?

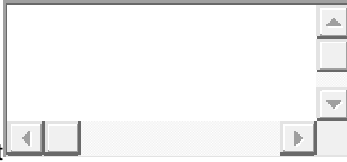
- 1
- 2
- 3
- 4
- 5
- 6
- 7
- 8
- 9

Työkokemus opettajana

- alle 5-vuotta
- 5-10 vuotta

- 11-20
- yli 20 vuotta

Opetettavat aineet

OSIO 2. Ostopolku- opetusmateriaalin käyttö

Osallistuitko Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen?

- Kyllä
- En

Mikäli osallistuit Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutukseen, oletko käyttänyt sieltä saamaasi harjoitusmateriaalia?

- Kyllä
- En

Miten sait tietää Ostopolku- opetusmateriaalista?

Kuinka usein käytit Ostopolku- opetusmateriaalia viime lukuvuonna?

- En käyttänyt viime lukuvuonna
- Kokeilin, mutta en käyttänyt jatkuvasti
- Käytin noin kerran kuukaudessa
- Käytin noin kerran viikossa
- Käytin 2-3 kertaa viikossa

Minkä oppiaineen tunneilla hyödynsit Ostopolku- opetusmateriaalia?

Aiotko käyttää kyseistä opetusmateriaalia kuluvan lukuvuoden aikana?

- En aio käyttää

- Aion kokeilla
- Aion käyttää noin kerran kuukaudessa
- Aion käyttää noin kerran viikossa
- Aion käyttää noin 2-3 kertaa viikossa

Minkä oppiaineen tunneilla aiot hyödyntää Ostopolku- opetusmateriaalia?

Ostopolun osia on viisi, jotka ovat: Olen kuluttaja, Etsin tietoa ja kohtaan mainontaa, Teen kauppvoja, Käytän, kulutan ja reagoin sekä Päätän jatkosta. Korostuuko jokin Ostopolun osista opetuksessasi?

- Kyllä
- Ei

Jos käytät joitakin osioita muita enemmän, kerro tarkemmin, miten käytät niitä opetuksessasi.

Mitä Kilpailu- ja kuluttajaviraston internet-sivuilta löytyvistä Ostopolkuun liittyvistä harjoitusmateriaaleista olet

hyödyntänyt opetuksessasi?

Millaista palautetta olet saanut oppilailta Ostopolku- opetusmateriaalin harjoituksista?

Millä muulla tavoin hyödynnät Ostopolku- opetusmateriaalia?

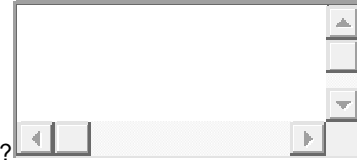
OSIO 3. Ostopolku- opetusmateriaalin käyttökokemukset

Mitkä harjoitukset tai Ostopolku- opetusmateriaalin osat ovat olleet kokemuksesi mukaan toimivia luokkati-

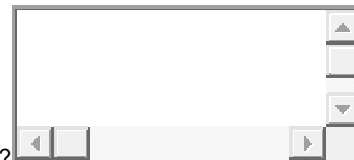
lanteissa?

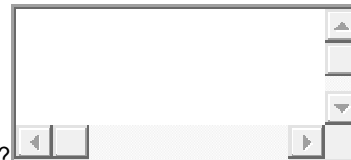
Mitkä opetusmateriaalin osat tai harjoitukset koet haastavana käyttää?

Mitä haluaisit poistaa opetusmateriaalipaketista, miksi?

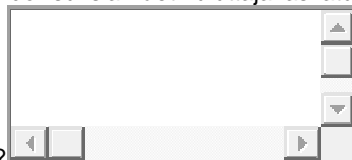

Mitä haluaisit lisätä opetusmateriaalipakettiin, miksi?

Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa opettamasi ai-

neen/ aineiden kannalta?

Mitä muuta haluaisit kertoa Ostopolku- opetusmateriaalin käytöstä?

LIITE 3. Haastattelu Ostopolku-opetusmateriaalin käytöstä.

HAASTATTELUN APUKYSYMYKSIÄ:

TAUSTATIEDOT:

Mitä oppiaineita opetat?

Millä luokalla opetat?

Miten yhteistyö Taina Mäntylän ja KKV:n kanssa alkoi?

Minkälaisia projekteja olette tehneet yhdessä?

Miten Ostopolku tuli mukaan?

(Oletko ollut Osallisuuta kuluttajakasvatukseen koulutuksessa? Jos on, minkälaisessa roolissa?)

OSTOPOLKU-OPETUSMATERIAALIN KÄYTTÖ JA PEDAGOGINEN HYÖDYNTÄMINEN:

Kuinka paljon olet käyttänyt Ostopolku-opetusmateriaalia?

Millä oppitunneilla käytät?

Millä tavoin käytät sitä opetuksen suunnittelussa?

Millä tavoin käytät sitä opetuksen toteutuksessa?

Oletko hyödyntänyt harjoituksia?

YHTEISTYÖ MUIDEN KANSSA:

Minkälaista yhteistyötä olet tehnyt yhteiskuntaopin opettajan kanssa?

Miten toteutitte Ostopolkuun liittyvän yhteistyön?

Nousiko jotain huomioita tässä yhteistyössä Ostopolun suhteen?

ARVIO TOIMIVUUDESTA:

Mitkä osat Ostopolusta ovat olleet toimivia?

Mitä haluaisit poistaa opetusmateriaalipaketista? Miksi?

Mitä haluaisit lisätä opetusmateriaalipakettiin?

KULUTTAJAKASVATUKSEN OPETTAMISEN HAASTEET JA MAHDOLLISUUDET

Millaisia haasteita näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa?

Millaisia mahdollisuuksia näet kuluttajakasvatuksen osa-alueiden opettamisessa opettamasi aineen kannalta?

Millaisena näet oppimateriaalien roolin tulevaisuudessa kuluttajakasvatuksen opetuksessa?

Millaista oppimateriaalia oppilaat kaipaisivat kokemuksesi perusteella?

Millaista oppimateriaalia opettajat kaipaisivat kokemuksesi perusteella?

MUUTA

Haluaisitko kertoa vielä jotain Ostopolku-opetusmateriaaliin ja/tai kuluttajakasvatukseen liittyen?

LIITE 4. Ostopolku-opetusmateriaalin kehittäjän haastattelu.

HAASTATTELUKYSYMYKSET:

Ostopolku-opetusmateriaalin kehittäminen:

1. Minkälaiseen tarpeeseen Ostopolku-opetusmateriaalia lähdettiin suunnittelemaan?
2. Minkälaisia tavoitteita opetusmateriaalille asetettiin?
3. Ketkä osallistuivat Ostopolku-opetusmateriaalin kehitystyöhön?

Ostopolku-opetusmateriaali:

4. Minkälaista palautetta on tullut opettajilta opetusmateriaalista?
5. Minkälaisia haasteita on ilmennyt opetusmateriaalin käytöstä?
6. Minkälaisia kehitysehdotuksia opetusmateriaaliin on tullut?
7. Tullaanko vielä järjestämään Osallisuutta kuluttajakasvatukseen- koulutusta?
8. Miten Ostopolun kehittämistyö tulee jatkumaan?

KKV ja digitaaliset opetusmateriaalit:

9. Minkälaisia opetusmateriaaleja opettajat kokemuksesi mukaan kaipaavat KKV:itä?
10. Millaisena näet digitaalisten opetusmateriaalien merkityksen tulevaisuudessa?

Lopuksi:

11. Minkälaisia haasteita näet kuluttajakasvatuksen opetuksessa?
12. Minkälaisia mahdollisuuksia näet kuluttajakasvatuksen opetuksessa?